Eerste dinsdag van september

duurzame dinsdag

Geef jouw idee een podium in politiek Den Haag

ANALYSE INZENDINGEN DUURZAME DINSDAG 2016

Ineke van Zanten en Rinske van Noortwijk
JULI 2016

UITGEVOERD DOOR:

GreenWish
Ruimte voor duurzaam initiatief

INHOUDSOPGAVE

SAMENVATTING 3

HOOFDSTUK 1: DUURZAME DINSDAG IN 2016 6

HOOFDSTUK 2: KWANTITATIEVE ANALYSE: 8

HOOFDSTUK 3: RESULTATEN IN CIJFERS 8

3.1 AANTAL INZENDINGEN 8

3.2 WIE DOET MEE 9

3.3 IDEEËN EN INITIATIEVEN 10

3.4 ONDERWERPEN 13

3.5 EIGEN HANDELINGSPERSPECTIEF 16

3.6 ONDERSTEUNINGSBEHOEFTE 16

HOOFDSTUK 4: TIEN TRENDS EN ONTWIKKELINGEN 18

4.1 VOEDSEL VAN DE TOEKOMST: KORTE KETENS, PLANTAARDIG ETEN EN MINDER VERSPILLING 18

4.2 DUURZAAMHEIDSTRANSITIE VANUIT DE WIJK 20

4.3 MENSEN GAAN 'OFF GRID' 21

4.4 BIOBASED: GRONDSTOF ALS FUNDAMENT 22

4.5 BODEM EN WATER: TERUGWINNEN VAN MINERALE GRONDSTOFFEN 23

4.6 NATUUR EN BIODIVERSITEIT KRIJGEN MEER WAARDE 24

4.7 GEZONDE STAD: AANDACHT VOOR LUCHTKWALITEIT EN LEEFBAARHEID 25

4.8 TUSSENSCHAKELS VERDWIJNEN EN ER KOMT MEER TRANSPARANTIE 26

4.9 OPEN BROEDPLAATSEN EN ONGEDWONGEN DUURZAAMHEID 27

4.10 ONT-ORGANISEREN: SYSTEEMVERANDERINGEN OP KOMST 28

HOOFDSTUK 5: SIGNALEN VOOR DE POLITIEK 30

EPILOOG 31

BIJLAGE 1 32

BIJLAGE 2 38

HOOFDSTUK 1:

SAMENVATTING

Duurzame Dinsdag (begonnen als Nationale Toekomstprijs) is sinds 1998 de jaarlijkse thermometer voor duurzaam initiatief. Jaarlijks worden honderden initiatieven en ideeën ingediend. Deze laten zien, waar mensen in Nederland op het gebied van duurzaamheid mee bezig zijn.

Op de eerste dinsdag in september, Duurzame Dinsdag, worden de inzendingen aangeboden aan het kabinet. Een belangrijke dag, met de Duurzame Troonrede, duurzame lintjes, politiek gesprek en verschillende prijzen. www.duurzamedinsdag.nl

Sinds 2009 worden de initiatieven uit de koffer jaarlijks geanalyseerd. De initiatieven laten allerlei ontwikkelingen zien. Nieuwe onderwerpen komen op, andere verdwijnen. De innovaties geven een beeld van wat ons te wachten staat. Dit rapport is het beeld van 2016.

In de koffer zitten dit jaar 511 initiatieven en ideeën. Dat zijn er beduidend meer dan voorgaande jaren. Dit komt (ook) doordat dit jaar intensief is geworven. Zo zijn netwerken en platforms waar initiatieven een podium krijgen actief betrokken bij de werving (zie hoofdstuk 3.1).

Opvallend is dat dit jaar bijna twee keer zoveel concrete initiatieven zijn ingediend als vorig jaar (82% in 2016; 42% in 2015). Dit betreft inzendingen van mensen die hun initiatief zelf (gaan) realiseren. De overige 18% van de inzendingen betreft een idee, waarvan mensen vinden dat het zou moeten gebeuren of worden onderzocht, maar waarvoor ze in de uitvoering geen rol voor zich zelf zien.

Vorig jaar zagen we een toename van het aantal inzendingen door burgers ten opzichte van de jaren daarvoor. Dit jaar is juist het aandeel bedrijven en sociaal ondernemingen hoger dan ooit (samen 47%, in 2015 was dat 23%). Dit heeft deels te maken met de andere opzet van de werving in vergelijking met vorige jaren.* Maar deels is dat ook een trend in zichzelf: mensen werken steeds meer vanuit een bedrijfsmatige opzet aan de oplossing van maatschappelijke vraagstukken. De daling van maatschappelijke organisaties onder de inzenders die we de afgelopen jaren signaleerden, zet ook dit jaar door. In de hoofdstukken 3 en 4 kunt u meer lezen over de cijfers en een duiding hiervan.

* In 2016 verliep werving meer dan eerdere jaren ook via netwerken waar sociaal ondernemers actief zijn. Bovendien konden mensen dit jaar voor het eerst aangeven of zij sociaal ondernemer zijn.

De onderwerpen van 2016

Verreweg de meeste inzendingen hebben betrekking op het thema klimaat, CO2-reductie en het opwekken van duurzame energie. Dit is tot nu toe elk jaar zo geweest. De opkomst van inzendingen rond biobased economy en afval die we vorig jaar zagen, heeft zich dit jaar gestabiliseerd. Inzendingen rond de thema's biodiversiteit, voedsel, afval en mobiliteit nemen toe. Dit hangt deels ook samen met de categorieën van de prijzen (zie hoofdstuk 2). Inzendingen op het gebied van onderwijs en ruilen en delen dalen, bezien over de afgelopen jaren.

Wat opvalt

- Het aantal inzendingen is dit jaar sterk gegroeid. Niet eerder in de geschiedenis van Duurzame Dinsdag waren er zoveel inzendingen als dit jaar. Reden hiervoor is de intensieve werving en de uitbreiding van het aantal categorieën waarin prijzen te winnen zijn.

- Bedrijven zijn de grootste categorie inzenders, dat is dit jaar voor het eerst. Van alle inzendingen is 47% afkomstig van bedrijven en sociaal ondernemingen.

- Het aandeel inzendingen van burgers bedraagt 38%. Vorig jaar was dat 57%.

- Energie- en klimaatinitiatieven zijn ook dit jaar het meest populair. Wat opvalt in vergelijking met voorgaande jaren is dat er substantieel meer aandacht is voor de energie-transitie door burgers en verduurzaming op wijkniveau

- Opvallende topics zijn dit jaar:
  - zee (als voedselbron, voor het mijnen van mineralen, ontzilten voor drinkwaterwinning)
  - minerale grondstoffen
  - plantaardig voedsel
  - composteren

Trends en ontwikkelingen

We zien de volgende 10 trends en ontwikkelingen, die in hoofdstuk 4 worden toegelicht:

- Voedsel van de toekomst: korte ketens, plantaardig eten en minder verspilling
- Duurzaamheidstransitie vanuit de wijk
- Mensen gaan 'off grid'
- Biobased: grondstof als fundament
- Bodem en water: terugwinnen van minerale grondstoffen
- Natuur en biodiversiteit krijgen meer waarde
- Gezonde stad: aandacht voor luchtkwaliteit en leefbaarheid
- Tussenschakels verdwijnen en er komt meer transparantie
- Open broedplaatsen en ongedwongen duurzaamheid
- Ont-organiseren: systeemverandering op komst

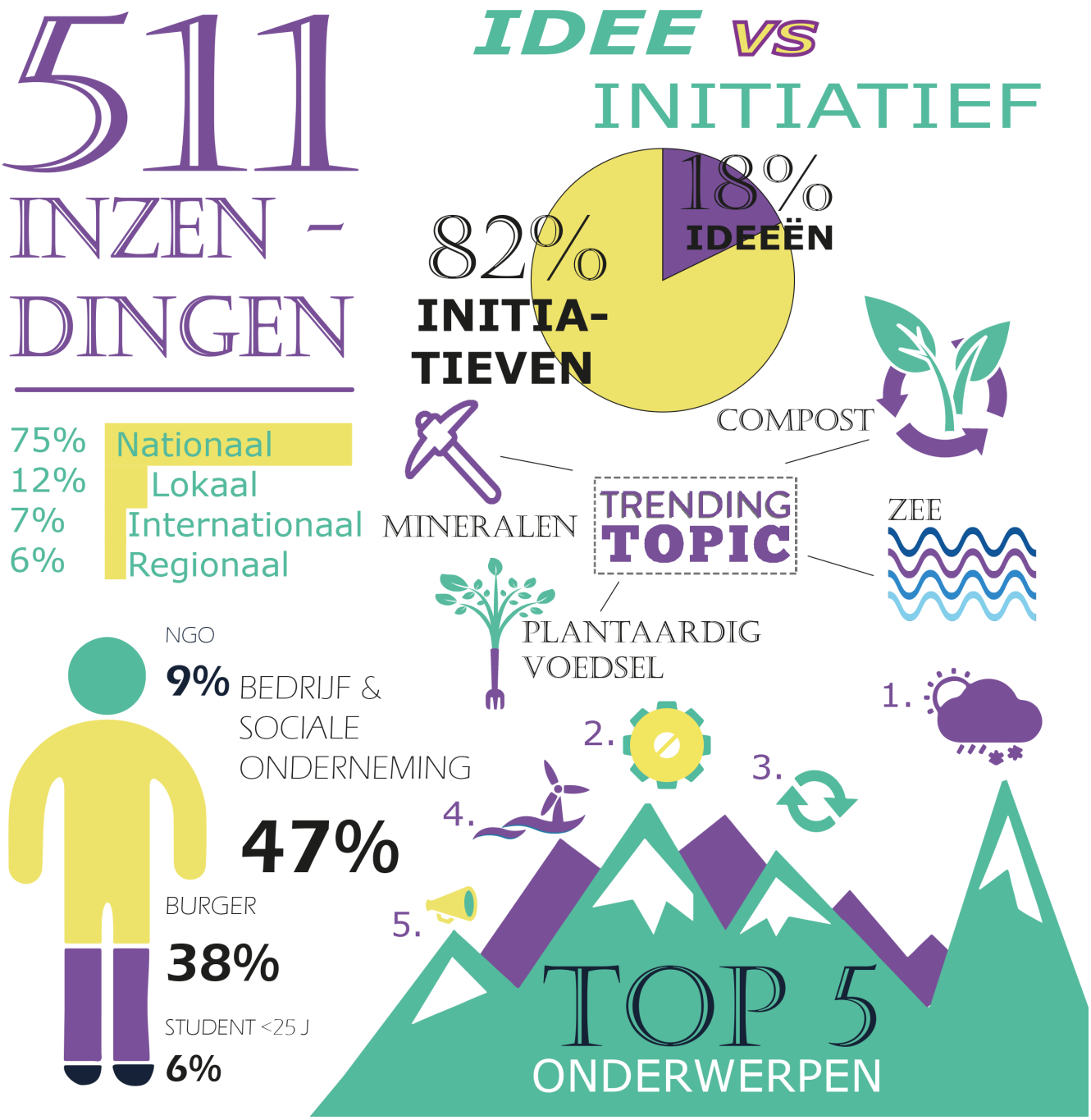

HOOFDSTUK 2:

DUURZAME DINSDAG IN 2016

Op 6 september 2016 worden de beste inzendingen van Duurzame Dinsdag gehuldigd. Het koffertje met 511 ingediende initiatieven wordt aangeboden aan Staatssecretaris Sharon Dijksma (Ministerie van Infrastructuur en Milieu / IenM). Daarnaast worden aan personen die zich bijzonder hebben onderscheiden op het gebied van duurzaamheid duurzame lintjes uitgereikt. Maurits Groen spreekt de duurzame Troonrede uit. Signalen uit de initiatieven zijn input voor een gesprek met Tweede Kamer leden. De beste initiatieven in de Koffer van Duurzame Dinsdag ontvangen prijzen namens de volgende sponsoren:

- Asito Sociale-innovatieprijs, voor inzendingen die mensen bij elkaar brengen;

- Greenchoice Energieprijs, voor mensen die een idee, oplossing of advies hebben hoe Nederlanders dichtbij huis baas worden over hun eigen energie;

- NS Reis mee-prijs, voor inzendingen die bijdragen aan meer duurzaam reizen;

- ENGIE Jongerenprijs, voor mensen jonger dan 30 jaar, met een duurzaam idee op het gebied van technologie;

- VHG Groenprijs, voor mensen die met hun idee of initiatief groen naar de buurt brengen;

- Lidl Voedselprijs, voor mensen met een duurzame inzending op het gebied van voedsel.

Duurzame Dinsdag heeft dit jaar extra slagkracht, doordat het Ministerie van IenM de gelegenheid heeft geboden om het concept te versterken. Daardoor is er dit jaar vooral intensiever, breder en langer geworven dan voorgaande jaren. Er zijn verzamelpunten van initiatieven benaderd, zoals Duurzame Jonge 100, MAEX en het platform Voor de Wereld van Morgen. Dit heeft geleid tot meer inzendingen dan voorgaande jaren en ook tot kwalitatief sterke inzendingen.

Het Ministerie van IenM doet dit jaar veel aan het leggen van verbindingen tussen initiatieven uit de Koffer van Duurzame Dinsdag en de eigen beleidsprogramma's. Het Ministerie van IenM gebruikt de input van Duurzame Dinsdag voor het versterken van de werkwijze 'van buiten naar binnen'. Aangezien de thema's van de initiatieven veel breder zijn dan het werkveld van IenM zouden andere ministeries dit voorbeeld kunnen volgen.
De analyse is gebaseerd op de informatie die de initiatiefnemers hebben gegeven op het aanmeldingsformulier op de Duurzame Dinsdag-site. Mensen konden het gehele jaar initiatieven aanmelden. Het Duurzame Dinsdag-team screende de aanmeldingen en zeer onvolledige of niet serieuze inzendingen zijn eruit gehaald. De inhoud is gescoord door GreenWish op verschillende aspecten als: onderwerp, type inzender, stadium, hulpvraag, relevantie voor IenM programma's, etc. De cijfers zijn vergeleken met voorgaande edities. Tevens maakte GreenWish een vertaalslag naar trends en ontwikkelingen, op basis van de informatie. De analyse – en dan met name de vertaalslag - is in concept voorgelegd aan verschillende personen en organisaties die ook een goed zicht hebben op duurzame en maatschappelijke initiatieven in Nederland.*

* MAEX, ASN Voor de Wereld van Morgen, Nudge, Social Enteprise, Jurgen van der Heijden (AT Osborne), PEP Business Creators, Rabobank Wijffels Innovatieprijs, Social Venture, Accenture Awards, Se-lab Social Enteprise Lab

DE WAARDE VAN DUURZAME DINSDAG

Duurzame Dinsdag is het enige podium waar mensen hun initiatief of idee kenbaar kunnen maken aan politiek en beleid. Uit een in 2012 gehouden enquête bleek dat voor 90% van de respondenten een belangrijke reden om mee te doen aan Duurzame Dinsdag. In de koffer zit een dwarsdoorsnede van onderwerpen waar Nederland zich mee bezig houdt op het gebied van duurzaamheid en waar initiatiefnemers tegen aan lopen. Duurzame Dinsdag laat ook de onderwerpen van de toekomst zien. Zo'n tien jaar geleden zagen we bijvoorbeeld veel initiatieven om het gebruik van plastic tassen te verminderen. Anno 2016 is het roer definitief om. Door de inzendingen te beschouwen krijgt men informatie over kansen en belemmeringen voor duurzame initiatieven, waar de systeemwereld iets mee kan. Het laat zien waar politieke aandacht nodig is (zie hoofdstuk 5). En waar beleidsmakers beter kunnen aansluiten op wat er leeft én gaat leven. Door Duurzame Dinsdag zijn politiek en beleidsmakers nog beter in staat om de context te scheppen die nodig is voor bloeiend en groeiend maatschappelijk initiatief ten behoeve van snellere duurzame ontwikkeling.

HOOFDSTUK 3:

KWANTITATIEVE ANALYSE: RESULTATEN IN CIJFERS

3.1 AANTAL INZENDINGEN

Dit jaar zijn er 511 inzendingen, meer dan ooit in de geschiedenis van Duurzame Dinsdag. Deze sterke toename is te danken aan de extra aandacht voor de werving. Ook verschillende verzamelplekken van duurzame initiatieven hebben actief geholpen bij de werving. Dat resulteerde onder meer in 136 inzendingen vanuit de Duurzame Jonge 100 en 15 initiatieven vanuit de MAEX. Ook de prijzen van NS, Greenchoice, Asito, Lidl, VHG en Engie zijn trekkers. In bijlage 1 staan de titels van alle geaccepteerde inzendingen.*

* De organisatie van Duurzame Dinsdag selecteert aan de poort. Inzendingen die niet passen bij het concept of dubbel zijn worden niet toegelaten.

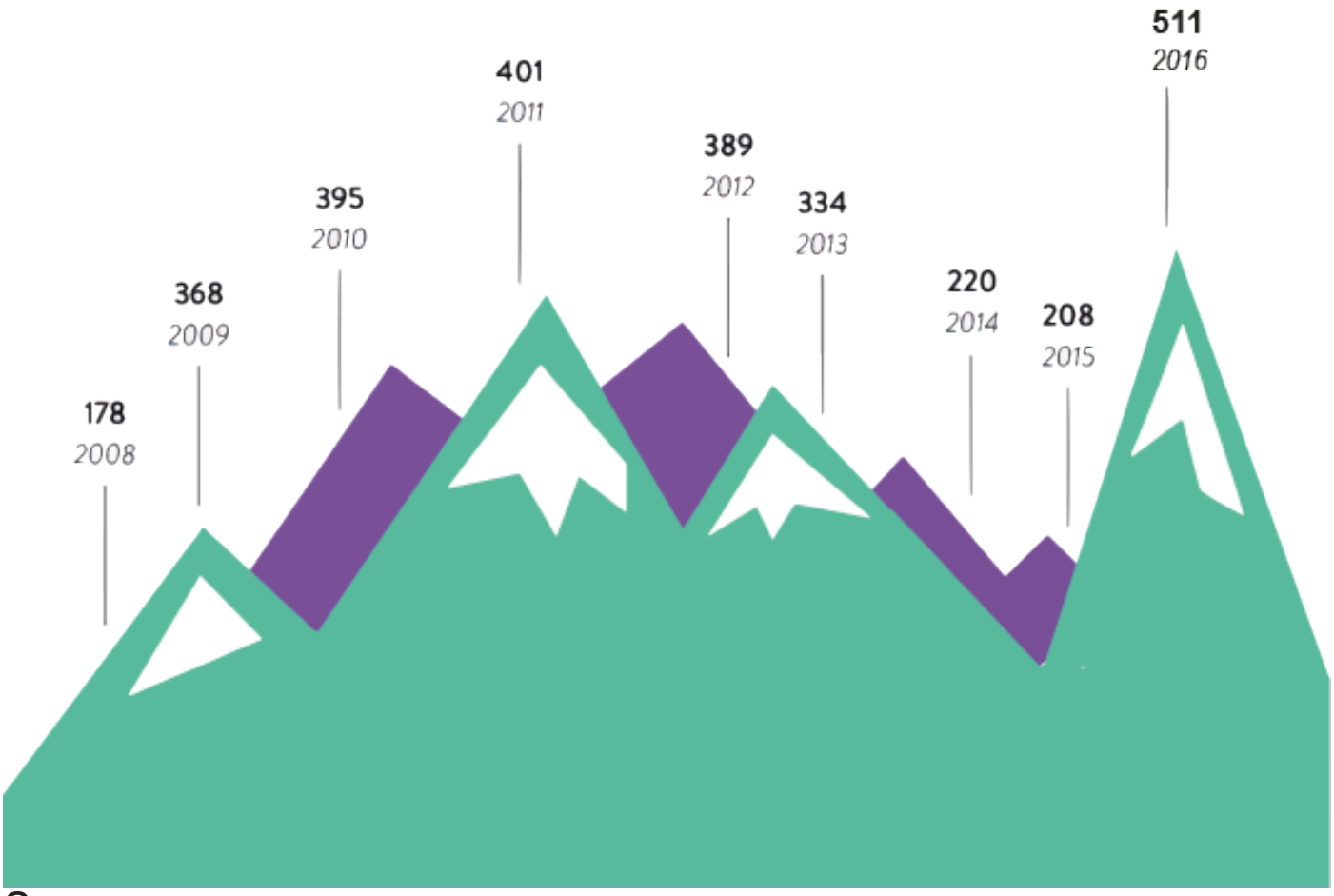

3.2 WIE DOET MEE

De meeste inzendingen zijn van de groep bedrijven en sociaal ondernemers (samen 47% ten opzichte van 23 % vorig jaar). In absolute cijfers is het verschil met vorig jaar nog groter: er zijn bijna vier maal zoveel bedrijven als vorig jaar. Dit jaar konden inzenders voor het eerst aangeven of ze zich zelf beschouwen als sociaal ondernemer, 28% deed dat. Deze mensen werken aan de oplossing voor maatschappelijke problemen vanuit het ondernemerschap. Maatschappelijke impact komt voor hen op de eerste plaats. Deze vraagstelling en de uitgebreidere werving hebben ongetwijfeld geleid tot meer inzendingen van sociaal ondernemers, maar de trend wordt ook waargenomen in het algemeen: sociale ondernemingen worden talrijker. Met de categorie 'bedrijven' worden reguliere bedrijven bedoeld, die een duurzame dienst of product hebben ontwikkeld. Ondernemerschap lijkt steeds meer de vorm voor het oplossen van duurzaamheidsvraagstukken. Dat verklaart wellicht de afname van het aandeel van maatschappelijke organisaties. Dit jaar is het aandeel van NGO's 9%, dat is beduidend minder dan in voorgaande jaren.

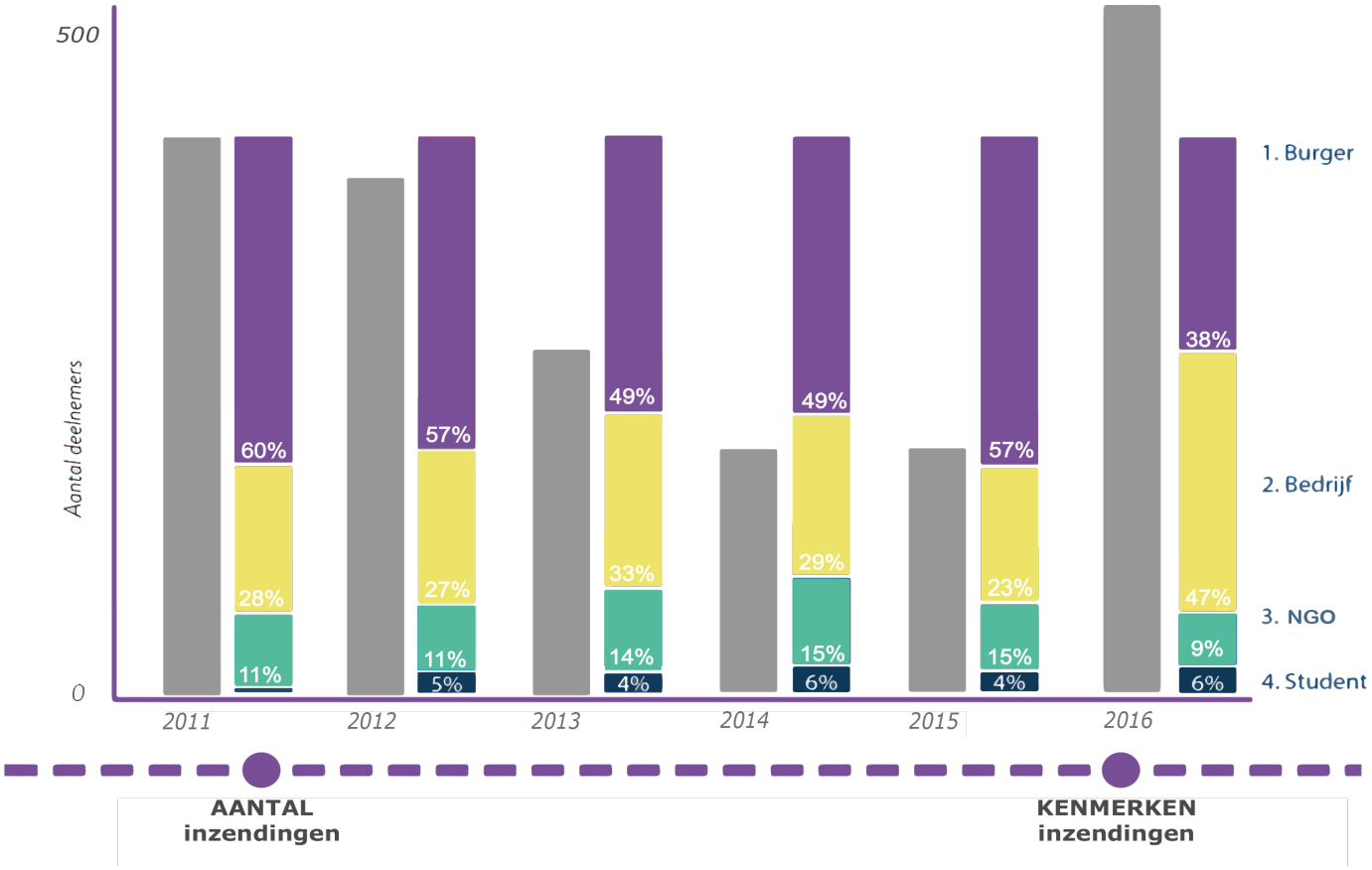

In vergelijking met voorgaande jaren is het aandeel inzendingen van burgers in 2016 gedaald (zie tabel). In 2016 gaat het om 38% van de inzendingen. Dit zijn mensen die geen rechtspersoon hebben opgericht (bedrijf, stichting), om hun initiatief uit te voeren. Vanwege het grote aantal Duurzame Jonge 100 initiatieven in de Koffer van Duurzame Dinsdag, is dit jaar het percentage indieners jonger dan 25 jaar iets hoger dan vorig jaar; 6% in 2016 tegenover 5% in 2015. Veel van deze mensen zijn nog student, overwegen een (sociale) onderneming te beginnen, maar zijn daar nog niet of hebben deze net gestart; 136 van de 511 inzendingen is afkomstig van de Duurzame Jonge 100.*

* Duurzame Jonge 100 (DJ100) is een prijs die wordt uitgereikt aan jonge koplopers op het gebied van Duurzaamheid. DJ100 hanteert een leeftijdsgrens van 32 jaar oud, bij Duurzame Dinsdag is de categorie altijd "student of jonger dan 25 jaar" geweest. Dit jaar is in de analyse ook 25 jaar als grens gehanteerd, dezelfde grens als de vorige jaren gebruikt is. Deze categorie is apart gescoord, ondanks dat studenten natuurlijk ook burgers zijn of een bedrijf kunnen hebben.

SOCIAAL ONDERNEMEN IN NEDERLAND

Uit de Social Enterprise Monitor van 2015 blijkt dat sociale ondernemingen tussen 2013 en 2015 een sterke werkgelegenheidsgroei laten zien. Het aantal werknemers steeg met 36% en de omzet groeide met 24%, zij groeiden beduidend harder dan gewone bedrijven. Social enterprises creëren maatschappelijke- én economische waarde. In 2015 hadden social enterprises een gezamenlijke omzet van 476 miljoen euro en bijna 11.000 medewerkers. Dit onderzoek is gehouden onder de 221 leden die ten tijde van het onderzoek waren aangesloten bij Social Enterprise NL.*

* Bron: De Social Enteprise Monitor 2015, Social Enteprise NL

COCO CONSERVEN

"Coco Conserven is ons antwoord op de verspillende kracht van onze voedsel-vers-cultuur. We zijn een inblik-fabriek begonnen om het blik weer op de kaart te zetten. Het blik biedt antwoorden op hedendaagse voedselproblematiek. We maken 'goede' conservenblikken - goed op het gebied van smaak en houdbaarheid maar ook op het gebied van energie, grondstoffen en duurzaamheid" (nr. 202).

3.3 IDEEËN EN INITIATIEVEN

Er zitten dit jaar beduidend meer initiatieven dan ideeën "over de schutting' in de koffer. Slechts 18% is een idee, waarvan de indiener aangeeft het niet zelf te willen uitvoeren (t.o.v. 58% vorig jaar). Onder deze ideeën zitten inzendingen die de moeite waard zijn voor onderwijs en wetenschap om onder de loep te nemen. Duurzame Dinsdag is overigens één van de weinige plekken waar je ideeën kunt indienen. Op de meeste andere platforms en podia gaat het om concrete initiatieven.* De meeste ideeën gaan (net zoals vorig jaar) over klimaat, duurzaam energie opwekken en mobiliteit. Door de toevoeging van de NS reis-mee prijs zie je dit jaar relatief veel "tips" om het reizen per spoor duurzamer en comfortabeler te maken (zie kader).

* Denk aan: ASN Wereldprijs, Kracht in Nederland MAEX, Accenture Innovation Award, Herman Wijffels Innovatieprijs, PLN GreenChallenge etc.

	2013	2014	2015	2016
IDEE VOOR IEMAND ANDERS	32%	44%	58%	18%
INITIATIEF	68%	56%	42%	82%

De NS reis-mee prijs leverde dit jaar zeker 12 concrete ideeën en initiatieven op. Het gaat meestal om ideeën voor de NS om uit te voeren. Bijvoorbeeld: 'Gebruik warmte werende en energieopwekkende ramen' (nr. 294). Spitskool: een voedselcoupé waar reizigers voedsel en recepten kunnen uitwisselen (nr. 447). Of Drinkwatertaps op de NS-stations, waar mensen flesjes kunnen bijvullen (nr. 287). Andere inzendingen hebben meer vragen aan de NS. Bijvoorbeeld Even geen vlees, die graag reclameposter wil ophangen over terugdringen van vleesconsumptie (nr. 83), of Fietsen langs duurzame hotspots, die graag wil aansluiten op de NS-wandelingen en fietsroutes (nr. 447).

IDEE: MINDER SLIJTAGE VLIEGTUIGBANDEN

De banden van een landingsgestel zijn zeer onderhevig aan slijtage. Dat komt door de grote massa van de toestellen, maar ook omdat deze banden van stilstand naar een snelheid van circa 230 km/uur worden gedwongen. Hiervoor is niet alleen veel rubber nodig, maar ook een intensief onderhoud aan de landingsbaan om dit rubber weer van het oppervlak te verwijderen. Met kleine vinnen aan de zijkant van de banden kunnen de wielen aan het spinnen gebracht worden, zodat ze al een behoorlijke snelheid hebben voor de touch down. Dit spaart banden en onderhoud en het is veiliger (nr. 263).

IDEE: FYTO-EXTRACTIE

Rioolslib zou ideale potgrond of bodemverrijker voor de landbouw kunnen zijn, ware het niet dat het vervuild is met zware metalen. Momenteel wordt het verbrand, wat erg duur is. De asresten van de verbranding, inclusief de zware metalen, worden verwerkt in de wegenbouw, waar slijtage de zware metalen uiteindelijk weer in het milieu terugbrengt. Het idee is: door de techniek fyto-extractie, planten te gebruiken om zware metalen uit een substraat op te nemen. Fyto-extractie heeft enorme potentie voor saneringen en mijnbouw; metalen die nu gelden als vervuilend kunnen geconcentreerd in een plant dienen als erts (nr. 233).

In welk stadium bevinden de initiatieven zich?

Indieners gaven aan in welke fase hun initiatief zich bevond op het moment van inschrijven. Twee-derde van de inzenders zet concrete stappen in de ontwikkeling van hun initiatief: ze zijn bezig met de testfase, het uitvoeren van hun initiatief en/of hebben de wens tot opschaling en uitbreiding (samen 67%). Een derde deel van de initiatieven is nog in wording. Hiervan is 17% nog een idee dat de initiatiefnemer zelf wil oppakken en 13% heeft een (beknopt) businessplan gemaakt.

STATUS INITIATIEVEN (N=421)

- 1 nog een idee (72; 17%)
- 2 beknopt businessplan (56; 13%)
- 3 testfase (68; 16%)
- 4 uitvoering/implementatie (150; 36%)
- 5 evaluatie (0; 0%)
- 6 follow up/opschaling (70;17%)
- 7 anders (5; 1%)

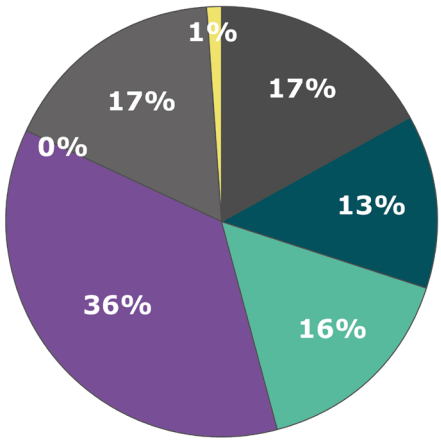

Bereik

Driekwart van de inzendingen heeft een landelijk bereik. Dat is net zoveel als in 2015 en 2014. Wat opvalt, is dat relatief veel meer inzendingen een lokaal bereik hebben (in 2016 12%, ten opzichte van 3% vorig jaar en 8% in 2014). Ook zien we wat meer internationaal georiënteerde initiatieven in vergelijking met eerdere jaren: namelijk 7% ten opzichte van 3% (2015) en 6% (2014). De dalers zijn initiatieven met een regionaal bereik: in 2015 betrof dit nog bijna een vijfde van alle inzendingen, tegen 6% dit jaar.

3.4 ONDERWERPEN

Inzendingen zijn bijna altijd integraal en gaan over meerdere onderwerpen. De thema's van dit jaar, vertonen geen opvallende verschuivingen ten opzichte van voorgaande jaren. De top 5 van onderwerpen is al jarenlang vergelijkbaar. Klimaat, voedsel, energieopwekking, bewustwording (anderen motiveren tot duurzaam gedrag) wisselen elk jaar van plek. De prijzen die worden uitgereikt hebben invloed op het type inzendingen. Zo zien we dit jaar opvallend veel ideeën rond openbaar vervoer, vanwege de NS reis-mee prijs.

Kijkend over de laatste vier jaar zijn de onmiskenbare stijgers voedsel, afval, biodiversiteit en mobiliteit. Deels hangt dit samen met de prijzen, maar deels is het ook een autonome ontwikkeling. Voor het onderwerp afval worden bijvoorbeeld geen prijzen uitgereikt, het onderwerp wordt desalniettemin populairder. De stijging van het aandeel inzendingen op het gebied van mobiliteit zette al voor 2016 in (dit jaar is er voor het eerst een mobiliteitsprijs). Het aandeel onderwijsinitiatieven is dit jaar verder gedaald.

ONDERWERPEN	TREND VERLOOP	2013	2014	2015	2016
1. KLIMAAT	↔	-	43%	39%	42%
2. TECHNIEK		-	-	-	33%
3. CIRCULAIRE ECONOMIE		-	-	-	22%
4. ENERGIE OPWEKKEN	↔	-	21%	21%	22%
5. BEWUSTWORDING	↑↓↔	15%	25%	19%	20%
6. VOEDSEL	↑↑	7%	14%	15%	17%
7. AFVAL	↑↑	7%	12%	17%	16%
8. SOCIALE INNOVATIE	*	9%	15%	12%	16%
9. BIODIVERSITEIT	↑↑	-	3%	12%	14%
10. MOBILITEIT	↑↑	7%	5%	9%	11%
11. DUURZAAM BOUWEN	↓↔	11%	5%	6%	6%
12. BIOBASED	↑↔	-	2%	5%	5%
13. ONDERWIJS	↔↓	7%	6%	7%	5%

- Niet gescoord
* Andere wijze van scoren gedurende de jaren, daarom trendverloop onduidelijk

Sociale innovatie werd eerdere jaren gescoord als sociale cohesie. Techniek en circulaire economie zijn dit jaar voor het eerst gescoord.*

Voor deze drie onderwerpen is daarom geen goede vergelijking met eerdere jaren mogelijk.

* Aan techniek en sociale innovatie was dit jaar voor het eerst een prijs verbonden

Techniek

Bij de Duurzame Dinsdag inzendingen zitten veel initiatieven met een technische oplossing voor een duurzaamheidsvraagstuk. Een derde van alle initiatieven heeft een techniek-component in zich. Techniek is vrijwel altijd gescoord in combinatie met een ander kenmerk (klimaat, mobiliteit, etc.). Technische uitvindingen of praktische toepassingen om duurzaamheidswinst te behalen komen het vaakst voor (circa 80%); in de andere gevallen betreft het een online-applicatie, een website of een deelplatform (circa 20%). Onder de technische inzendingen zitten potentiële gamechangers zoals het concept van Hyperloop Transportation Technologies (zie kader).

RES-OUT SWITCHING

Met res-out worden alle stroomverbruikers die niet nodig zijn met één druk op de knop uitgeschakeld. Dit levert een bijdrage aan CO2-reductie. Res-out switching is nog niet in de reguliere handel te koop. Een prototype draait inmiddels meer dan één jaar succesvol. De besparing op afgenomen elektriciteit ligt tussen 6 en 10% per jaar, voldoende om een investering te rechtvaardigen. Op grote schaal toegepast zijn er interessante resultaten te verwachten (nr. 507).

HYPERLOOP TRANSPORTATION TECHNOLOGIES

Dit transportsysteem in de vorm van een vacuüm buis waar met geluidsnelheid een voertuig doorheen wordt getrokken, is bedoeld voor personenvervoer. "Mijn doel is het bouwen van een wereldwijd systeem van hyperloops. Afgelopen maand zijn wij begonnen met het bouwen van de eerste grote Hyperloop track in Quay Valley (USA). Naar verwachting is deze eind 2018 klaar. Naar schatting zullen de eerste steden met een Hyperloop over 5 jaar met elkaar verbonden zijn. Dit zal het eerste transportmiddel zijn waar meer energie wordt gecreëerd dan geconsumeerd. Dit komt door de innovatieve manier van het gebruik van zonnepanelen, windenergie, kinetische energie, regenerative breaking en geothermie."

Op 30 juni 2016 presenteerde minister Kamp de hyperloop van de TU Delft. Met dit concept gaat de TU Delft met dit transportmiddel voor middellange afstanden meedoen aan een competitie.

Circulaire economie

Dit jaar konden inzenders aangeven of hun idee of initiatief een bijdrage levert aan de circulaire economie: een economie waarin grondstoffen hun waarde behouden. In 22% van de inzendingen is dat het geval. Opvallend is dat veel initiatiefnemers aangeven dat hun initiatief of idee de circulaire economie ondersteunt. Een aantal inzenders vindt het begrip circulaire economie zelfs te beperkt, en geeft aan dat het om een circulaire samenleving draait. In de meeste inzendingen rond circulaire economie gaat het om het

principe van “van afval naar grondstof”. Veel ondernemers laten zich inspireren door afval en maken daar nieuwe producten van (textiel, leer, drinkkartons, hout, citrusschillen, etc.). Maar circulaire economie is breder dan dat. Het gaat ook om bijvoorbeeld het sluitend maken van de voedselketen en het zodanig ontwerpen van producten, waardoor in het afvalstadium (delen van) de producten op kwalitatief hoogwaardig niveau opnieuw gebruikt kunnen worden, of teruggegeven aan de natuur (biobased). Opvallende onderwerpen dit jaar in vergelijking met voorgaande jaren: composteren, CO2 als grondstof, duurzame mode en het terugwinnen van mineralen en grondstoffen uit bijvoorbeeld zeewater en rioolslib.

CIRCULAIRE ECONOMIE VOORBEELDEN EN INITIATIEVEN

COMMUNITY PLASTICS

“Community Plastics is een innovatief project waarin bewoners van Rotterdam samen recyclen en met elkaar de openbare ruimte verbeteren. We verwerken de huishoudelijk plastic reststroom tot nieuwe producten voor de wijk. Hierbij werken we aan een schonere wijk en wereld, verbetert de sociale cohesie in de wijk en creëren we kansen voor buurtbewoners” (nr. 588).

LIMM

“Het koffiebeker recyclingsysteem van LIMM Recycling bestaat uit een houder en inzamelingsboxen (FSC). We leveren koffie- en waterbekers en halen de gebruikte bekers in dezelfde route weer op. De bekers worden versnipperd, gespoeld en verwerkt tot een granulaat waar plantentrays of kledinghangers van gemaakt worden. We werken volgens een circulaire economie; al onze producten worden terug in de kring gebracht. Limm rijdt op Bio Gas waardoor we een minimale CO2 uitstoot veroorzaken. Gebruik maken van ons koffiebeker recyclingsysteem betekent voor de deelnemers 70% besparing op het volume in het restafval“ (nr. 541)

BINBANG

“BinBang is ontstaan vanuit de frustratie dat er te veel afval is en dat waardevolle grondstoffen in de verbrandingsoven verdwijnen. Ons doel is mensen thuis en binnen organisaties bewust te maken van de grondstoffen die ze kunnen sparen (de Bang) en ze hier concrete oplossingen voor te bieden (de Bin). Met speelse en geïntegreerde campagnes kunnen we samen met burgers, het bedrijfsleven en gemeenten een hoop grondstoffen redden. De Bin - een circulaire afvalscheiding box, geproduceerd in Nederland en geassembleerd in sociale werkplaatsen - maakt afval scheiden leuk én makkelijk. De grondstoffen die gespaard worden kunnen weer terug de keten in.” (nr. 143)

Sociale innovatie

Sociale innovatie is een breed begrip. Het gaat hier om initiatieven die zich wezenlijk op een nieuwe manier organiseren, of om vernieuwende sociale verbindingen tussen mensen, of initiatieven die mensen met afstand tot de arbeidsmarkt betrekken. In 16% van alle inzendingen is op de een of andere manier sociale innovatie verweven. Van alle inzendingen betrekt 7% mensen met afstand tot de arbeidsmarkt.

DEELKELDER

"Een Deelkelder is een fysieke plek in een wijk waar spullen, kennis en ervaringen worden gedeeld. Het is een soort bibliotheek maar dan voor gereedschappen, hobby- en vakantiespullen en huis- en tuinbenodigdheden. De visie is dat we in de toekomst geen bezit meer hebben over deze spullen, maar toegang. Door deze trend in te zetten hopen we producenten er toe te verleiden om circulair te gaan produceren en dat buurtbewoners meer met elkaar gaan ondernemen. Mijn missie is dan ook om het concept succesvol te maken om het vervolgens in heel Nederland te verspreiden" (nr. 279).

3.5 EIGEN HANDELINGSPERSPECTIEF

Mensen zien voor zich zelf dit jaar het meest handelingsperspectief in de onderwerpen circulaire economie, biobased, onderwijs, voedsel, duurzaam bouwen, biodiversiteit, ruilen en delen en sociale cohesie. Meer dan 95% van alle inzendingen in deze categorieën betreft concrete initiatieven (en dus minder dan 5% ideeën voor iemand anders). Verhoudingsgewijs minder concrete initiatieven zijn er bij de onderwerpen klimaat, duurzame energie opwekken en mobiliteit. Daar ligt het aantal concrete initiatieven tussen de 70% en 80% (en is meer dan 20% van de inzendingen dus een idee voor iemand anders). Dit beeld is grotendeels vergelijkbaar met vorig jaar, met dien verstande dat er dit jaar sowieso meer initiatieven zijn ingediend ten opzichte van ideeën, waardoor de percentages "eigen handelingsperspectief" hoger liggen dan in 2015. De meest opvallende verschuiving is dat het percentage concrete initiatieven bij duurzaam bouwen en onderwijs naar verhouding duidelijk meer is dan in 2015.

3.6 ONDERSTEUNINGSBEHOEFTE

Ruim de helft van de inzenders heeft baat bij ondersteuning (56%), dat is meer dan voorgaande jaren (50%). Wat mensen vooral zoeken is advies bij hun businesscase, geld of investeringskapitaal, en/of ingangen bij de overheid of andere organisaties. Daarnaast is er behoefte aan specifieke expertise. Welke dat is verschilt per initiatief. Het loopt uiteen van expertise van juristen en technische specialisten tot deskundigen op het gebied van marketing en communicatie.

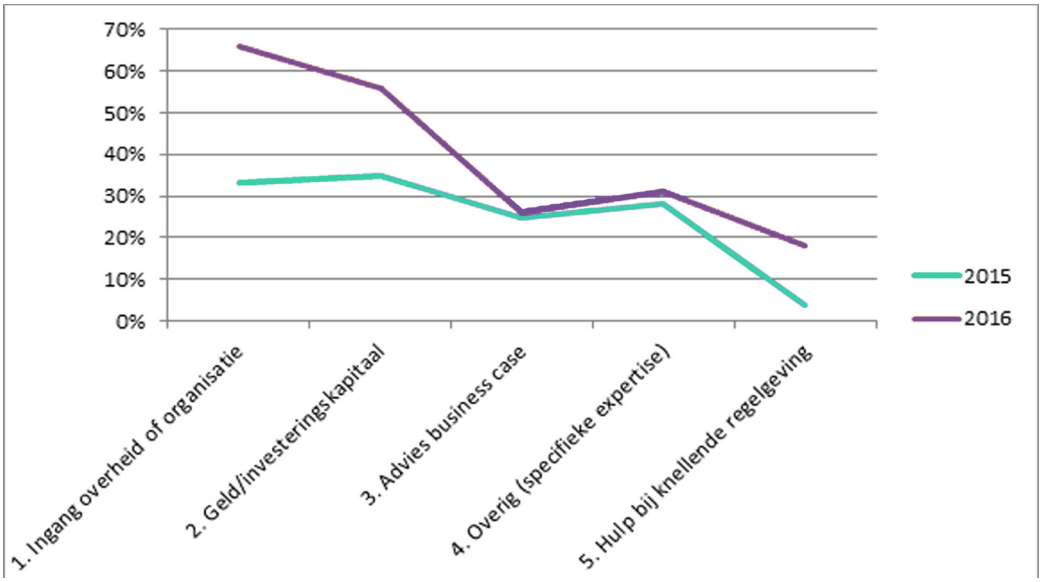

Dit jaar valt op dat er een grotere behoefte is om contact te leggen met de overheid en/of andere organisaties en aan hulp bij knellende regelgeving. Onder overheid wordt veelal ook lokale overheid verstaan (bijvoorbeeld voor een proeflocatie of vergunningen). Echter ook de rijksoverheid wordt meerdere malen genoemd. Daarnaast zijn initiatiefnemers ook duidelijk vaker op zoek naar investeringskapitaal dan vorige jaren. Dat is een logisch gevolg van het feit dat er dit jaar meer startups hebben meegedaan aan Duurzame Dinsdag.

KNOOPPUNTEN VOOR MAATSCHAPPELIJK INITIATIEF

Nu het aantal maatschappelijke initiatieven in Nederland stijgt, stijgt ook het aantal plekken waar zij terecht kunnen voor ondersteuning. Deze knooppunten zijn overal. Ze vormen een soort 'weefsel' in de samenleving dat, op veel verschillende manieren maatschappelijk en duurzaam initiatief versterkt en verknoopt met instituties. Deze knooppunten zijn divers: van hubs en ZZP-netwerken, tot organisaties en bedrijven die er hun werk van hebben gemaakt initiatiefnemers te adviseren bij hun onderneming. De knooppunten geven letterlijk ruggensteun en zijn groeistof voor meer en succesvollere maatschappelijke en duurzame initiatieven. Voorbeelden van initiatievenknooppunten zijn KNHM, platforms als Nudge en Voor de Wereld van Morgen, MAEX, Hanzelab Zwolle, Energiefabriek Apeldoorn, Plug de Dag en Social Enterprise NL.*

De analyse van Duurzame Dinsdag 2016 is gedeeld met tien knooppunten/platforms voor duurzaam initiatief. Zij herkennen de trends en ontwikkelingen. Se lab meldt dat zij veel ondernemingen zien die werken met de techniek van 3-D printen en dan met name in de bouw. Hiervan zijn er bij Duurzame Dinsdag dit jaar geen te vinden. 3-D printen komt wel voor, maar in andere toepassing. Bijvoorbeeld Plastic Fantastic, zij printen producten voor de buurt (bankjes) met als grondstof, zelf verzameld plastic.

* Meer groeistof voor initiatievenknooppunten, GreenWish, maart 2015

HOOFDSTUK 4:

TIEN TRENDS EN ONTWIKKELINGEN

In de inzendingen van dit jaar zien wij 10 trends en ontwikkelingen. Het gaat om een interpretatie van 511 Duurzame Dinsdag inzendingen. De trends zijn niet wetenschappelijk onderbouwd. Ze zijn getoetst aan de ervaringen van enkele organisaties en personen die veel met initiatieven te maken hebben (zie hoofdstuk 2). Ook is de link gelegd met een aantal actuele ontwikkelingen in de samenleving. In bijlage 2, vindt u de nummer van initiatieven die deze trends illustreren.* In bijlage 1 staat een volledig overzicht van de titels van alle inzendingen.

We zien de volgende 10 trends en ontwikkelingen:

- Voedsel van de toekomst: korte ketens, plantaardig eten en minder verspilling
- Duurzaamheidstransitie vanuit de wijk
- Mensen gaan 'off grid'
- Biobased: grondstof als fundament
- Bodem en water: terugwinnen van minerale grondstoffen
- Natuur en biodiversiteit krijgen meer waarde
- Gezonde stad: aandacht voor luchtkwaliteit en leefbaarheid
- Tussenschakels verdwijnen en er komt meer transparantie
- Open broedplaatsen en ongedwongen duurzaamheid
- Ont-organiseren: systeemverandering op komst

* Omwille van de leesbaarheid hebben we de nummers en namen niet in de tekst gezet (behalve soms in H4). Meer informatie over de initiatieven is te vinden in een apart document, waarin de inzendingen zijn beschreven. Dit document is op te vragen bij de organisatoren van Duurzame Dinsdag.

4.1 VOEDSEL VAN DE TOEKOMST: KORTE KETENS, PLANTAARDIG ETEN EN MINDER VERSPILLING

Trefwoorden: vegan, groenterevolutie, korte ketens, verduurzaming van horeca en evenementencatering, minder voedselverspilling, verbindingen met praktijkonderwijs, buurtmoestuinen

We zien dit jaar (net zoals vorig jaar) meer inzendingen rond voedsel. In 2016 had 17% van de inzendingen met voedsel te maken. Ter vergelijking: in 2015, 2014 en 2013 was dat respectievelijk 15%, 14% en 7%.

Er is op verschillende manieren aandacht voor het tegengaan van voedselverspilling: van voedsel delen, afgedankt voedsel in de keten behouden, tot het inblikken van voedsel. Eerlijk van ver weg, bio van dichtbij, en plantaardig eten wordt meer norm. Initiatieven rond plantaardig eten zagen we dit jaar opvallend vaak. Wij verwachten op basis van dit beeld, dat groenten, maar ook zeewier en algen in de toekomst een veel groter bestanddeel van ons menu zullen hebben. Veganistisch eten is recent in Engeland onderzocht en daar sterk in opkomst (zie kader). Aan de andere kant verwacht FAO dat de wereldwijde vleesconsumptie in 2050 per persoon met 40% zal zijn toegenomen.* Hoe dan ook, de trend "anders eten" is zichtbaar. En we eten straks ook weer vooral voedsel uit de buurt. De ketens tussen productie en consumptie worden korter. Op verschillende plaatsen ontstaan voedsel coöperaties en platforms die producten uit de streek koppelen aan afnemers. Verschillende initiatieven leggen verbindingen tussen voeding en (praktijk) onderwijs.

* Dit betekent vlees eten voor onze planeet, Evert Nieuwenhuis, De Correspondent, 29 juni 2016

THE FOOD LINE-UP

“Er is een evolutie gaande in eventcatering en The Food Line-up is aanjager van deze verandering. Getalenteerde chefs en ondernemers specialiseren zich en maken ‘signatures dishes’ op innoverende en duurzame wijze en krijgen wereldwijde erkenning. Door samen te werken met de beste food- en drank ondernemers zetten wij lekker, duurzaam eten in de spotlights” (nr. 393).

SMAACKMAKERS

“In Nederland alleen worden vele miljoenen maaltijden per dag geserveerd in restaurants en kantines. Smaackmakers werkt aan het verduurzamen van het voedselsysteem en eetpatroon in horeca en (bedrijfs)restaurants. Met lobby richting overheid, een plaatsje in de UNEP/FAO adviesraad en met pilots gaan we voor aanbod van meer plantaardig en minder dierlijk voedsel én andere belangrijke verduurzamingsstappen” (nr. 156).

VEGAN LEEFSTIJL: POPULAIR ONDER JONGEREN

Uit onderzoek dat in 2016 in Engeland is uitgevoerd blijkt het aantal mensen dat veganistisch eet, tussen 2006 en 2016, is gestegen met 350%. In 2006 kozen 150.000 mensen voor een plantaardig dieet, in 2016 zijn dat er ongeveer 542.000. Interessant is dat bijna de helft (42 procent) van deze vegans tussen de 15 en 34 jaar oud is. Via social media, een plek waar veel populaire food-bloggers actief zijn, kan deze trend zich snel verspreiden. Bron: The Guardian, 27 mei 2016.

4.2 DUURZAAMHEIDSTRANSITIE VANUIT DE WIJK

Trefwoorden: energietransitie in de praktijk, verduurzamen met je buren, oriëntatie op de wijk voor energie, composteren, voedsel, ruilen en delen, samen doen

Voorgaande jaren zagen we vooral conceptuele ideeën (van burgers) om energie op te wekken. Dit jaar valt het hoge percentage concrete initiatieven om dit zelf te doen op. Liefst samen met je buren en door het inschakelen van lokale leveranciers en monteurs. Deze oriëntatie op wijkniveau zien we ook terug op andere onderwerpen, zoals afvalverwerking en composteren in de buurt, lokaal ruilen en delen van spullen, samen voedsel verbouwen, of een alternatief bieden voor openbaar vervoer in krimpgebieden. Ongeveer 10% van alle initiatieven gaat over verduurzamen vanuit de wijk, vanuit een of meerdere onderwerpen. Deze heroriëntatie op de wijk is een trend waarop bedrijven en overheden via het aanbieden van business to community diensten en producten steeds vaker op zullen gaan inspelen (zie kader).

Daarnaast zien we, net als voorgaande jaren verschillende initiatieven die een duurzame leefstijl willen vergemakkelijken. Van duurzame en besparende apparaten in huis als het regenwatertoilet (nr. 8) en de Upfall-shower (nr. 67) tot initiatieven die het netwerk aan oplaadpunten voor elektrisch vervoer willen professionaliseren, zoals De EV Smart-Laadstraat (nr. 147) en de Zonnelaadpas (nr. 190), een concept dat het mogelijk maakt om elektrische auto's op te laden met eigen opgewekte zonnestroom.

COMPOSTBAKKERS

Compost maken dicht bij huis, met als doelen een betere bodem, minder afval en meer sociale cohesie. Door het buurt composteren komen mensen met elkaar in contact. Het is een laagdrempelige manier om mensen bewust te maken van hun rol bij het hergebruiken van afval naar grondstof, met als direct resultaat een mooiere, groenere buurt. Samentuinen, buurttuinen, tuinprojecten, maar ook scholen, verzorgingscentra, buurthuizen en dergelijke zijn geschikte plaatsen om een buurtcompostplek te realiseren (nr. 93).

OPKOMENDE MARKT: BUSINESS TO COMMUNITY

Productontwikkeling voor burgerondernemingen is nieuw. We zullen dit met elkaar moeten leren. Er is een groeiend aantal voorbeelden van bedrijven die de business to community markt ontdekken. Ook instellingen en overheden hebben de bewonerscollectieven ontdekt en ontwikkelen specifieke producten en diensten, zoals een

zorgaanbieder die een dienst heeft voor zorgcoöperaties. Steeds meer overheden hebben speciale programma's voor groenadoptie door collectieven rond stadslandbouw. Er liggen kansen voor energiebedrijven, zorgaanbieders, autobedrijven, mobiliteitsproviders, banken, aannemers, ICT-bedrijven, de politie, welzijnsstichtingen, gemeentelijke afdelingen groen en waterschappen. Bedrijven kunnen door samenwerking met 'burgerondernemingen' hun marktaandeel vergroten. Bovendien helpt de actieve bewoner bij marketing door andere bewoners te verzamelen rond inkoop van producten. Zij helpen het bedrijf daarnaast door mee te denken over nieuwe producten die zijn toegesneden op de burger en de samenleving, community to business." Jurgen van der Heiden in P+, mei 2016, Communities willen winst met eigen afval maken.

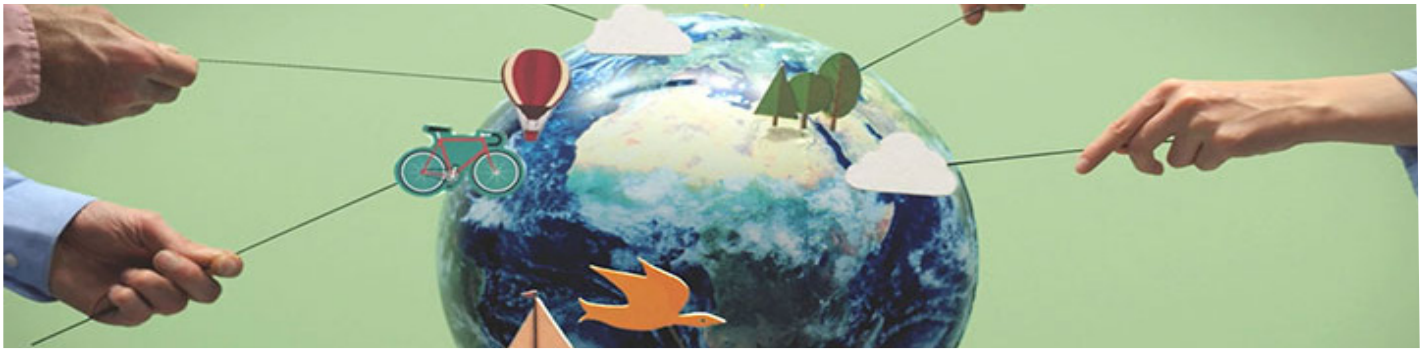

4.3 MENSEN GAAN 'OFF GRID'

Trefwoorden: Tiny and smart housing, off-grid wonen, zelfvoorzienend

Er is een tendens waarneembaar van mensen die onafhankelijker van traditionele systemen willen wonen en leven. Voorbeelden zijn de Tiny House beweging (zie kader), alternatieve betaalmiddelen, crowdfunding en thuis-onderwijs. Inzenders die bezig zijn met zelfvoorzienende woonconcepten zagen we al eerder bij Duurzame Dinsdag.

Dit jaar vallen de inzendingen van sociaal ondernemers op, die compleet zelfvoorzienende en biobased architectuur bieden. Voorbeelden zijn Buro Walden, Porta Palace en Sustainer homes (zie kader).

BURO WALDEN PORTA PALACE EN SUSTAINER HOMES

Deze drie inzendingen zijn geïnspireerd door de Tiny House movement. Mensen gaan klein en duurzaam wonen en de focus verschuift van materiële welvaart naar geluk. Buro Walden maakt kleine, bio-based en compleet zelfvoorzienende architectuur (nr. 200). Porta Palace, een inzending van de Woonpioniers, ontwikkelt daarnaast ook nieuwe woonconcepten: Tiny Villages (nr. 13). Sustainers Homes ontwerpt en bouwt duurzame en zelfvoorzienende woningen, vakantiewoningen en kantoren op basis van modulaire houtskeletbouw, gerecyclede en herbruikbare materialen. Omdat het modulair is, kan de woning worden aangepast naar ieders wens (nr. 206).

TINY HOUSE MOVEMENT

De Tiny House beweging verovert Nederland snel: Klein, betaalbaar en (deels) zelfvoorzienend wonen in huisjes met een oppervlak van enkele tientallen vierkante meters. Overgewaaid uit Amerika krijgt deze trend snel voet aan de grond. Verschillende gemeenten, experimenteren ermee of overwegen dat, bijvoorbeeld door het verlenen van vergunningen en wijzigen van bouwbesluiten. Voorbeelden zijn Almere, Hoogeveen, Utrecht, Delfzijl en Alkmaar. Bron: Tiny House Nederland 2016.

4.4 BIOBASED: GRONDSTOF ALS FUNDAMENT

Trefwoorden: biobased, CO2-based, van grondstof naar grondstof

Vorig jaar zagen we voor het eerst een groei van biobased initiatieven. Dit jaar is het aandeel biobased inzendingen vergelijkbaar met 2015: 5%. Dat is in aantallen verhoudingsgewijs niet zo hoog, maar de ontwikkeling is relevant. Initiatieven laten zien hoe we anders kunnen omgaan met grondstoffen. Niet alleen biobased en circulair, maar vaak nog een slag verder. Een mooi voorbeeld is Mestic (nr. 525) een techniek om koeienmest om te zetten in bioplastic en Planq (nr. 198); een circulaire designstudio in Amsterdam. Zij ontwikkelen interieurs en meubilair van natuurlijk materiaal, zoals gemaaid riet van Amsterdamse oevers. Ze zoeken in alles naar zo min mogelijk ecologische voetprint werken van grondstof naar grondstof. Dat laatste doet ook The Salt project (nr. 199). Zout dat vrijkomt bij ontzilting van drinkwater, wordt gebruikt als bouwmateriaal door deze creatieve architecten.

Dit jaar duikt voor het eerst de term CO2-based-economy op. Drie initiatieven gaan over het maken van producten van CO2. Op laboratoriumschaal is er getest en aangetoond dat het kan. In de komende fase worden er concrete producten gemaakt (nr 148).

ECOFALT

Ecofalt is, in tegenstelling tot regulier asfalt, volledig koud geproduceerd. De lagen van Ecofalt bestaan onder meer uit hoogwaardige, minerale grondstoffen die zich binden door de unieke bitumen op plantaardige basis. Dit levert tijdens de productie een reductie op van 100% in gasverbruik en CO2 –uitstoot. De besparingen op een verharde weg zijn hierdoor enorm. In de onder- en tussenlaag wordt 90% slooppuin gebruikt (nr. 128).

PEELPIONEERS

PeelPioneers richt zich op de verwaarding van schillen van citrusvruchten in Nederland. Elk jaar wordt ruim 70 miljoen kilo afval van citrusfruit afkomstig van horeca, sap-producenten en supermarkten vergist of verbrand. Dit, terwijl in Nederland ook op grote schaal limoneen en pectine geïmporteerd wordt uit respectievelijk Azië en Duitsland; twee grondstoffen die PeelPioneers uit Nederlandse schillen lokaal en duurzaam wil winnen. PeelPioneers draagt bij aan de circulaire én biobased economy door bio-afval als grondstof te gebruiken en de producten verkregen uit de biomassa direct terug te leveren aan de leveranciers; limoneen als ontvettend schoonmaakmiddel en pectine als bindmiddel voor allerlei foodtoepassingen (nr. 235).

4.5 BODEM EN WATER: TERUGWINNEN VAN MINERALE GRONDSTOFFEN

Trefwoorden: zee, zout, mineralen, schoon drinkwater, ontzilting

In aantallen vallen de initiatieven rond het ontzilten van zeewater, het maken van drinkwater uit regenwater en het schoonmaken van de bodem niet substantieel op, maar qua onderwerp is dit actueel. We zien daarin de inzet van biotechnologische en biochemische principes. Initiatieven winnen zout en mineralen uit zeewater (in combinatie met de productie van schoon drinkwater, nr. 162, 203, 358), zware metalen uit rioolslib (nr. 233) en fosfaat uit afval (nr. 231). Dat het (terug)winnen van mineralen een relevant thema van de nabije toekomst is, blijkt wel uit het feit dat verschillende bedrijven wereldwijd zich opmaken voor mijnbouw in de ruimte.* Ook waterschappen werken met universiteiten en bedrijven aan de combinatie van waterzuivering met het produceren van hoogwaardige grondstoffen door flora en fauna.**

* Kosmische goudkoorts in goede banen leiden, mijnbouw in de ruimte vraagt om regels. Liesbeth Beneder en Richard Wouters, in Algemeen Dagblad, 9 juni 2016

** Hoe flora en fauna water zuiveren en grondstoffen leveren, Aquafarm, in Duurzaam Bedrijfsleven, 28 juni 2016

ELEMENTAL WATER MAKERS

Ontzilting is een energie-intensief proces. Met toenemende mondiale waterschaarste en de eindige aanwezigheid en nadelige uitstoot van fossiele brandstoffen, is ontzilting via duurzame energie de toekomst. De meest efficiënte en schaalbare ontziltingstechniek, omgekeerde osmose, is ontworpen voor constante en continue productie, terwijl duurzame energie zoals de zon en wind fluctuerend van karakter zijn. Elemental Water Makers heeft dit probleem opgelost en is in staat om betaalbaar water mogelijk te maken uit oneindige bronnen van de zon, zee, aarde en wind (nr. 203).

THE SALT PROJECT

“Door klimaatverandering is er op veel plekken in de wereld een tekort aan zoet water. Er wordt onderzoek gedaan naar ontzilting van zeewater. Daarbij ontstaat echter een grote afvalstroom: zout. Dat wordt nu terug de zee in gepompt, met zeer negatieve gevolgen op het ecosysteem in zee. Met The Salt Project gaan we die afvalstroom gebruiken. Hiervoor heb ik biobased zouten bouwmateriaal ontwikkeld. Met dit bouwmateriaal van enkel zeewater kan mooie architectuur gemaakt worden zonder aanslag op het milieu. We ontwikkelen nu een prototype in de vorm van een zouten meubel” (nr. 199).

Chemisch ingenieur Theo Henckens deed in 2015 een promotie-onderzoek aan de Universiteit Utrecht naar de schaarste van 60 zware metalen. “Er zitten volop metalen in de aardkorst, maar we delven alleen de ertsen. Als die opraken, zijn we aangewezen op gesteenten met een veel lager gehalte aan metalen. Er zit echter een grens aan de winning van steeds lager concentraties metalen. Voorbij deze ‘mineralogische barrière’ kost de mijnbouw teveel energie, water, grondstoffen en land, en brengt zij teveel schade toe aan natuur en milieu. Dat is een van de redenen waarom de mijnbouw zich inmiddels heeft verplaatst van Europa naar andere delen van de wereld.” Zijn conclusie is dat de winbare voorraad antimoon rond 2040 zal zijn uitgeput, goud rond 2055, zink en molybdeen rond 2100. In de volgende eeuw zullen rhenium en koper volgen en in de eeuw daarna chroom, bismut, borium, tin, zilver en lood. Van het meest gebruikte metaal, ijzer, zal de winbare voorraad tegen 2400 op zijn.*

* bron: Interview Theo Henckens, door Liesbeth Beneder en Richard Wouters, 27 april 2016.

4.6 NATUUR EN BIODIVERSITEIT KRIJGEN MEER WAARDE

Trefwoorden: diversiteit, stadsnatuur, klimaatbuffer, welbevinden en gezondheid

De toename van groene en natuurinitiatieven die (mede door de VHG groenprijs) vorig jaar inzette, zet ook in 2016 door. Van 3% in 2014, naar 12% in 2015 en 14% in 2016. Er is een grote diversiteit aan typen initiatieven: van concepten voor het groener maken van particuliere tuinen, tot de aanleg van groengebieden dichtbij huis tot grootschalige natuurgebieden als klimaatbuffer. Ook vinden we in deze categorie relatief veel educatieve projecten, met name om bij kinderen het natuurbewustzijn te vergroten. Nieuw is de link die wordt gelegd met de werkomgeving, zoals in het Ecomunitypark: een duurzaam werklandschap van de toekomst, waarin meer dan de helft van de ruimte zal bestaan uit water en natuur (nr. 481).

OPERATIE STEENBREEK

Operatie Steenbreek enthousiasmeert burgers hun tuin te groener te maken. De negatieve gevolgen van verstening worden daarbij onder de aandacht gebracht. Tijdens hoosbuien moet regenwater snel afgevoerd kunnen worden om overlast te overkomen. Dit betekent een enorme druk op het riool. Meer groen in de tuin betekent meer vogels, insecten en andere dieren én snellere afvoer van regenwater (nr. 33).

BOER BRUNIA

"Sinds twee jaar produceer ik melk, zonder kunstmest, zonder antibiotica en met minimaal gebruik van krachtvoer. Ik kopieer natuurlijke processen en kopieer de kennis en kracht van de natuur. Door middel van uitgekiende beweidingssystemen kan ik zowel ecologisch als economisch goed boeren. Door deze rigoureuze verandering toe te passen, kalven mijn koeien allemaal in het voorjaar af, en lopen minstens 8 maand per jaar buiten. Kan ik op een simpele doeltreffende manier melk en vlees produceren. Doordat dit model veel minder kosten maakt, ontstaat er een goed verdienmodel voor kleinschalige boeren". Over Boer Brunia verschijnt een documentaire (nr. 247).

4.7 GEZONDE STAD: AANDACHT VOOR LUCHTKWALITEIT EN LEEFBAARHEID

Trefwoorden: luchtkwaliteit, minder gemotoriseerd verkeer, sociale leefbaarheid en groen

Initiatieven om het leefklimaat en de luchtkwaliteit in de stedelijke omgeving te verbeteren, zijn er in allerlei soorten in maten. Van meer groen in de stedelijke omgeving, het stimuleren van elektrisch vervoer, het stimuleren van gezond bewegen en fietsgebruik tot het bezorgen van pakketpost met cargobikes in plaats van bestelbusjes. Over al deze genoemde onderwerpen zitten dit jaar meerdere initiatieven in de koffer; zij vormen ingrediënten voor een gezond leefklimaat in steden (zie bijlage 2). Ongeveer 5% van alle inzendingen draagt bij aan meer groen en een betere luchtkwaliteit in steden.

CARGOBIKES: BESTELBUSJES VERVANGEN DOOR BAKFIETSEN

Uit Europees onderzoek blijkt dat 50% van het gemotoriseerde vervoer van goederen en personen in de stad gedaan kan worden door cargobikes. Volgens het CBS rijden er ongeveer 800.000 zakelijke bestelbusjes in Nederland. Hiervan wil de initiatiefnemer in 10 jaar 50% vervangen door bakfietsen. Door workshops en door het organiseren van evenementen waar innovaties op bakfietsgebied gepresenteerd en gedemonstreerd worden, zoals het International Cargo Bike Festival, wordt het gebruik van bakfietsen bevorderd. Het doel is dat in 2025 er 400.000 bakfietsen in Nederland rijden. Gezamenlijk besparen zij jaarlijks 1,5 miljoen ton CO2 uitstoot (nr. 50).

Luchtvervuiling leidt wereldwijd jaarlijks tot ongeveer 6,5 miljoen sterfgevallen, waarvan 3 miljoen slachtoffers vallen door luchtvervuiling buitenshuis, meldt het Internationaal Energieagentschap (IEA). De verwachting is dat dit zal oplopen tot 4,5 miljoen mensen in 2040, waarvan het merendeel in Azië. Bron: NOS 27 juni 2016

4.8 TUSSENSCHAKELS VERDWIJNEN EN ER KOMT MEER TRANSPARANTIE

Trefwoorden: korte ketens, regionale economie, mode, voedsel, transparantie

Het aandeel ruil- en deelinitiatieven stabiliseert zich dit jaar, net zoals in 2015 gaat het om 4% van de initiatieven (in 2014 nog 9%). Bij thema's als mode en voedsel valt de roep om transparantie op. Mensen willen weten waar de producten vandaan komen en hoe ze zijn gemaakt. Daarnaast zien we initiatieven om de ketens zo kort mogelijk te maken. Ze maken tussenschakels overbodig. Bovendien maken ruil- en deelinitiatieven productketens circulair door hergebruik en kunnen ze de regionale economie versterken.

GONE WRONG AGENCY

Het bedrijf GW "Gone Wrong" Agency realiseert projecten over de breedte van de modeketen die bijdragen aan vernieuwing en verduurzaming. De Modebelofte is een expositie tijdens de Dutch Design Week met modetalenten van over de hele wereld. Daarmee laat GW zien wat de toekomst van mode kan zijn. Daarnaast willen zij Pulp Fabrics realiseren: een platform voor restmaterialen en recycled materialen. (nr. 293).

FRUITMOTOR

Met de fruitmotor wordt restfruit van telers in de regio opnieuw verwerkt en krijgt dus regionale waarde. Regionale producten zoals cider en schorle leveren bovendien werkgelegenheid. Hierbij wordt het onderwijs betrokken (HAS). De waarde wordt door de telers geherinvesteerd in het verduurzamen van hun boomgaard (milieukeur). De keten wordt met alle partners (teler t/m afzetkanalen) gekanteld in een regiocoöperatie 2.0 die met elkaar onder een regiomerk gaan werken en met een incentivesysteem om het regioproduct te kopen. Dit versterkt weer dorpshuizen en lokale verenigingen. Het initiatief

4.9 OPEN BROEDPLAATSEN EN ONGEDWONGEN DUURZAAMHEID

Trefwoorden: samen innoveren, cross-overs, hubs en labs, duurzaam is leuk, hip en happening, experimenteerruimte, springplank naar start-ups

Er is behoefte aan experimenteerruimte voor duurzame (nog niet gecertificeerde) toepassingen. Initiatieven als Open House (zie kader) en Living Lab Ecodorp Boekel (nr. 582) maken het mogelijk om innovaties te testen. Ook zitten er verschillende broedplaatsen vanuit het onderwijs onder de inzendingen. Enactus, biedt studenten vanuit de Universiteiten van Utrecht en Groningen de mogelijkheid voor een start-up in het sociaal ondernemerschap. Op de Hogeschool In-Holland wordt in WOW-projecten in een fysieke experimenteerruimte gewerkt aan cross-overs tussen agricultuur en techniek. In het Ecomunitypark werken bedrijfsleven en studenten samen.

De duurzaamheidsbeweging is zichzelf aan het opfrissen en laat zien dat duurzaam leuk en optimistisch kan zijn. Opgemärkt bijvoorbeeld, is een community voor jonge, creatieve mensen. De community deelt duurzaamheidsnieuws, organiseert activiteiten en organiseert leuke challenges (zie kader). De indieners van het Reset Filmfest willen een meerdaags filmfestival organiseren en bezoekers inspireren met verhalen en cinema over de kracht, creativiteit en vindingrijkheid van mensen als het gaat om duurzaamheid.

OPEN HOUSE

Muziekfestivals kun je zien als een tijdelijke mini-maatschappij. Dit maakt festivals niet alleen de ideale proeftuin voor innovatieve start-ups, maar ook voor innovaties die toepasbaar zijn op andere gebieden buiten de evenementenindustrie. Innovatieplatform Open House biedt ambitieuze ondernemers de kans hun ideeën te testen bij het grote publiek en neemt ze mee in haar netwerk van festivalorganisatoren zoals ID&T. Het doel? Evenementen, en vervolgens andere sectoren, stap voor stap beter én duurzamer maken. Er wordt gezocht naar universele duurzame oplossingen om de traditionele, vervuilende dieselaggregaten te vervangen en de CO2-uitstoot met minimaal 20 procent te verlagen (nr. 329).

OPGEMÄRKT

“Opgemärkt gaat over ongedwongen duurzaamheid met een Scandinavisch tintje. De missie is enerzijds jonge, creatieve, ondernemende en milieubewuste mensen een toegankelijke en inspirerende ontmoetingsplaats bieden. Waar ze hun passie voor duurzame producten en innovaties kunnen delen met elkaar én met een bredere doelgroep die (potentieel) geïnteresseerd is in duurzaamheid. Anderzijds is Opgemärkt een echte community. Door laagdrempelige activiteiten te organiseren en stijlvolle producten te ontwikkelen laten we samen zien dat duurzaam leven niet alleen belangrijk of sociaal wenselijk is, maar vooral ook heel leuk, mooi en gemakkelijk” (nr. 278).

4.10 ONT-ORGANISEREN: SYSTEEMVERANDERINGEN OP KOMST

Trefwoorden: sociale innovatie, nieuwe ordening en rollen, anders doen dan voorheen

Zoals we eerst voor alles wat we belangrijk vonden een organisatie in het leven riepen, is het omgekeerde nu gaande. De (ongeorganiseerde) initiatieven laten zien, dat zij het werk van gevestigde organisaties ‘overnemen’ en het op een andere manier doen. Burgers maken beleidsagenda’s, universiteiten starten ondernemingen, bedrijven redden natuur en iedereen is een expert. In dit veld opereert het initiatief Changerism (nr. 211), dat change-agents uit alle hoeken samenbrengt rond vraagstukken en The Wise City (zie kader). Maar ook de in hoofdstuk 4.9 genoemde broedplaatsen zijn daar een uiting van.

Inzenders kiezen soms een radicaal andere manier om dingen aan te pakken. Bijvoorbeeld Hack Your Future, die “inburgering” van vluchtelingen in een ander perspectief zet (zie kader).

VOEDSELLOKAAL

VoedselLokaal is een voorbeeld van sociale innovatie. Overheden zijn vaak verdeeld in thematische domeinen. Wat moeilijk te doorbreken is bij grote instellingen, kan geoefend worden bij integrale ondernemingen als VoedselLokaal: een lerend voorbeeld van een nieuwe economie én een inclusieve samenleving. Het initiatief gaat om de ontwikkeling van een nieuw type landgoed, waarin biologisch voedsel én biobased grondstoffen voor de stad geteeld worden. Landgebruik en bebouwing zijn duurzaam (planet) en ontworpen met de mensen die er werken of wonen (people). Daarbij wordt gestreefd naar een circulair grondfonds (profit) (nr. 160).

THE WISE CITY

The Wise City in Eindhoven is een lerend platform dat de transitie naar een radicale, duurzame toekomst in steden onderzoekt door learning labs te organiseren. Hiermee ontstaat een verbinding tussen studenten, bewoners, maatschappelijke organisaties, ambtenaren en designers. The Wise City ontwerpt scenario's. Tijdens de Summerschool, een pilotproject van The Wise City zijn drie hoofdthema's onderzocht: de mogelijkheden en de betekenis van het toekomstige zorgsysteem, de mogelijkheden tot het vergroenen en verwilderen van publieke ruimte en de mogelijkheden voor een circulaire wijkeconomie (nr. 286).

HACK YOUR FUTURE

Op dit moment is er een groot aantal hoog opgeleide professionals die in een vluchtelingen-procedure zit die tot 1 jaar kan duren. HackYourFuture schoolt vluchtelingen tijdens hun beginperiode in Nederland om tot professionele programmeurs in een periode van 6 maanden. Tijdens een intensief programma leren de studenten programmeren, en worden klaargestoomd voor de Nederlandse arbeidsmarkt met job-coaching en een variëteit aan seminars waarin de studenten onder meer training krijgen in de Nederlandse arbeidscultuur. Daarnaast matcht Hack Your Future de studenten direct aan hun netwerk van bedrijven (nr. 281).

HOOFDSTUK 5:

SIGNALEN VOOR DE POLITIEK

De initiatieven laten zien waar duurzame ontwikkeling zit. Willen we die optimaal de ruimte geven, dan is het belangrijk om de belemmeringen uit de weg te ruimen. Hier is (ook) de politiek aan zet. Hieronder een aantal signalen waar de politiek wellicht verschil kan maken:

- Goedkope afvalverbranding , gemeentelijke afvalcontracten en goedkope olie zitten circulaire initiatieven en in de weg. Initiatieven die afval willen reduceren en willen ombuigen tot nieuwe grondstof, lopen aan tegen de overcapaciteit van onze verbrandingsovens. Verbranding is nu zo goedkoop, dat het voor veel afvalinitiatieven moeilijk is een business model te bouwen. Zij spreken over afvalverbrandingsovens als grondstoffen crematoria. Kunnen er maatregelen worden genomen op dit vlak, bijvoorbeeld belasting heffen op afvalverbranding?

- Initiatieven komen moeilijk binnen bij de overheid. Duurzaam inkopen lukt alleen als inkopers en beleidsmakers samenwerken en goed weten om te gaan met innovatie. Duurzaam inkopen wordt nog onvoldoende ingezet als beleidsinstrument. Hoe kan de rijksoverheid duurzaam inkopen bij overheden (inclusief het rijk zelf) stimuleren?

- De duurzaamheidstransitie vindt steeds meer plaats vanuit wijken en buurten. In feite is hier sprake van een 'decentralisatie georganiseerd door de burger'. Gemeenten spelen een steeds belangrijker rol, maar zijn niet altijd geëquipeerd. Hoe kunnen gemeenten beter gepositioneerd, voorbereid en bijgestaan worden op hun duurzaamheidstaak?

- Er is een groot aantal duurzame producten en diensten dat direct door consument, bedrijven en overheid gekocht en gebruikt zouden kunnen worden. Zij missen zichtbaarheid. Er is een sterke roep om meer te doen aan het zichtbaar/vindbaar maken van duurzame producten en diensten. De overheid zegt geen 'reclame' te kunnen maken voor duurzame producten. Hoe kunnen we dat dan wel regelen?

- Aantal sociaal duurzaam ondernemers groeit. Innovatie van sociaal ondernemers lijkt niet goed aan te sluiten op innovatie-circuits. Innovatie-financiers zijn vooral gericht op economisch gedreven innovaties. Er is behoefte aan innovatie-financiering met langere termijn-blik en oog voor nieuwe sociale business plannen met social return on investment.

DE GROENE GRACHTEN

1.5 miljoen historische gebouwen: niemand waagt zich eraan deze energieverbruikers te verduurzamen. De Groene Grachten zegt: "Wat is duurzamer dan oude panden voor de komende eeuwen klaarmaken?" De missie: een doorbraak realiseren in het verduurzamen van oude gebouwen door heel Nederland. Het startpunt was de Amsterdamse grachtengordel. Er is een aanpak ontwikkeld om oude panden duurzaam te maken wat is uitgegroeid tot een startup met projecten in heel Nederland. Met steun van het SER Energieakkoord is De Groene Menukaart omgebouwd van Amsterdamse website tot landelijke tool met 7 historische steden waaronder Leiden, Maastricht en Den Haag (nr. 204).

EPILOOG

Duurzame Dinsdag is slechts één venster op wat er aan duurzame initiatieven wordt ondernomen in de samenleving. Er zijn nog honderden, zo niet duizenden initiatieven die nooit in de koffer terecht komen. Dat is geen punt. De kracht van de initiatieven zit niet alleen in de inhoud (hoewel sommige echt een transitie kunnen ontketenen). De kracht zit in twee andere zaken.

Ten eerste houden de initiatieven ons de spiegel voor. Ze laten zien waar de systemen onlogisch in elkaar zitten. Waar vernieuwing mogelijk is in denken en organisatie. Ze schudden het kussen op van de systeemwereld. Dat is ook de reden dat de systeemwereld enigszins huiverig voor ze is. Maar als we de signalen ter harte zouden nemen en de samenwerking beter zouden vinden, zou duurzame ontwikkeling werkelijk versnellen.

Ten tweede spreekt uit de initiatieven een onverwoestbaar optimisme en enthousiasme om bij te dragen aan een betere wereld. De stroom aan creativiteit, de esthetiek en de humor die uit de initiatieven spreekt is een grote kracht. Door deze kracht meer zichtbaar te maken, maken we ook onze samenleving lichter, hechter en hoopvoller.

Wij dragen daar graag aan bij door ook dit jaar weer met plezier dit document te mogen maken.

Utrecht, 4 juli 2016

Ineke van Zanten en Rinske van Noortwijk

GreenWish
Ruimte voor
duurzaam initiatief

BIJLAGE 1 ALLE INZENDINGEN

001 ISOTetra
003 Fashion for Education!
004 Digitaal brainstormen
006 Zorgkringloop geeft zorgartikelen een tweede leven
008 Regenwatertoilet
010 Sociale Duurzaamheid zorgt ook voor Veiligheid
011 Op de Fiets De Stad Uit
012 Beperking stroomverbruik voor verlichting in trappenhuizen hoogbouw
013 Porta Palace
017 Elke automobilist voorzien van de juiste bandenspanning
018 Natuurlijk licht
019 Groene hondepoep
020 Energie van je werk
021 Bakfietsdelen
022 energie leverend matras
023 UIT
024 “Pay what you want” voor het tijdelijk in gebruik nemen van andermans spullen
025 De Duurzame Rotonde
026 Fitnessenergie
027 Fruit Your World
028 Kruipruimte isolatie met plastic flessen
029 Vega als default-optie in evenementencatering
030 100 mag ook
031 Onafhankelijke LampenPortal
032 greenSand de CO2 opruimer
033 Operatie Steenbreek
034 Green Heart Inside
036 E-waste race
038 Greenwall groene geluidsschermen
039 Aardbevingsbestendig & ecologisch bouwen
040 Kind- voedselbank
044 Jut een Product
045 BuurtBuik
046 Project Compliment
047 Play2Work
048 Stichting De Roze Bril
049 Leve de mus!
050 Bestelbusjes vervangen door bakfietsen
051 Natuur Bij School
052 Locale elektrische opwekking in combinatie met inductietechniek
053 Lever lege cartridges en gebruikte mobiele telefoons in
054 WELL DONE COFFEE
055 Afvalscheiden op basisscholen
056 BuitenFit
058 Landgoed Roggebotstaete
059 Minder medicatie, meer knuffelen met dieren
060 CO2 reductie via Sport
061 Bouwen met BioFoam: Groener kunnen we het niet maken!
062 Banenruil
063 Regentenbankjes
064 Lucky STONES: Keigoed voor Elkaar!
065 GroenGelinkt
066 Kies voor kernenergie, besparing op CO2 productie
067 Upfall Shower
068 Energie met Gezond Verstand
070 Stoppen met het verarmen van het ecosysteem dicht bij mensen.
071 Door ontspannen ademen, minder longonstekingen, ziekenhuisopnames, antibioticgebruik
072 Burgerparticipatie klimaatbos
073 CO2 compensatie
074 Flexibel zonnepanelen
075 search & share
076 Competentie Certificaten: AAN DE SLAG
077 De Maand van de KNUFFEL-2016: Vluchteling
078 Optimaal gebruik maken van wat wij al hebben
079 Children Change Climate Change: Kinderen maken hun eigen toekomst en planten bomen!
080 NL Energie-onafhankelijk 100% Groene Stroom
081 Emergency DRONES & Happiness DRONES
082 Elektrische auto in categorie goederen 6% btw
083 Even Geen Vlees
084 1000ha nieuwe stedelijke natuur
085 KarTent
086 BroodNodig
087 aGreenStory
088 Jonge Klimaatbeweging
089 ElectraBijspringer

090 de Stelling 2.0
092 Remenergie Treinen terugwinnen
093 De CompostBakkers Buurtcomposteren
094 Goedkoop OV CO2 naar bené
095 Een wijk gebouwd van Waste Based Bricks
096 Energie besparen met Powerwindow
097 Altijd OV fiets
098 Met de OV-fiets tot je eindbestemming!
106 Duurzaam rijdende trein.
107 Kindbon
108 rail punten
109 kioskmok
110 Kraanwater
111 Groene OV-kaart
112 Leestafels op stations
114 Treinbieb
116 Vertrek met Uitzicht.
118 Inkt-en papierverspilling
120 Verlichting
123 Toekomst gerichte energiebalans
124 Energie-zuinige treinen
125 Meer bus- en treinreizigers
126 Illes Flottantes
128 Ecofalt
129 Eén dag per week 'energieke burger'
131 De Groene Kiosk
132 CapGlobalCarbon
133 Groenteparadijs
134 reis mee met de post/pakketbezorger
136 Reisloze Dinsdag
137 Hybride windmolen met zonnepanelen
138 Heffingen voor een Gezond&Duurzaam Leven
140 De vrijwilliger als DuurzaamHeidsKracht
142 Terrasverwarmers NEE !
143 BinBang
144 Schillen van scholen
145 Wattsun
146 Kinderkamp Vlaardingen
147 EV Smart - Laadstraat
148 Mineral CO2 / CO2 to Energy and Products
149 ECO-Bio Voedsel&Brandstof Algen/ Wieren
151 Bakken vullen
152 drinkwatertappunten op NSstations
154 geen investering in gas, maar in transitie
155 Waka XXL
156 Smaackmakers
157 Energie beter benutten
158 Energie uit de zee stroming
159 energiebesparing
160 VoedselLokaal
162 Maak Afrika natter, verhoog de land- en tuinbouwproductie en tevens de werkgelegenheid
163 Je elektrische auto opladen met je eigen zonnepanelen
164 Trechter of Trans-energie
165 energie door sporten
166 aan- en uitzetten wifi van de rouder/ modem
167 think-tanking
170 Een beter milieu begint bij besparen
173 Younetics: Praktisch op pad zonder auto
175 Verzin je eigen duurzame stripfiguurtje
176 zonnige wegen
177 Inbouw hooikisten voor duurzaam koken
178 zonne-energie
179 sun save
180 Gezamelijke netwerk accu
181 Iedereen een verbruiksmeterdisplay
182 zonnepanelen
183 Tuintjes
184 Lachende ambassadeurs
185 Zonnekachel
186 zuinig met water
187 Winkeldeuren dichthouden ivm met energie verspilling...
188 Energietoren
189 Opslag warmte in boilers
190 De zonnelaadpas
191 Dansvloer die energie opleverd bij festivals
192 Braakligende grond
193 Modulair zeer-lage-temperatuur warmtenet
194 Het 'spontane liften' op de snelweg van carpool- naar carpoolparkeerplaats
195 energietransitie aantrekkelijker maken
196 Ring-Ring®
197 PlasticRoad
198 Planq
199 The Salt Project
200 Buro Walden
201 Bird Control Group
202 Coco Conserven
203 Elemental Water Makers
204 De Groene Grachten
205 Hyperloop Transportation Technologies
206 Sustainer Homes
207 Enie
208 ICE-Africa

209 Duurzaam Bouwloket
210 Enactus Groningen
211 Changerism
212 Troeptrimmen
213 CollAction - het eerste Crowdacting platform ter wereld!
214 Oma's United
215 Synexpand
216 Bags and Wallets
217 Happie
219 MVO Masters
221 De circulaire economie is uit, de circulaire samenleving is in
222 zorg er in sportscholen voor dat de energie die in apparaten wordt gestoken teruggeleverd wordt
223 Gewenst gedrag belonen en ongewenst gedrag belasten: géén OZB waardering van zonnepanelen
225 Een aandeel in de Aarde
226 Snel, goedkoop en duurzaam bouwen
228 Zero House Solutions
229 Gefeliciteerd! - U bent Nederlander
230 COOX Clean Cookstoves
231 Nutrient Platform
232 Metabolic
233 Fyto-Extractie
234 Verdraaid Goed
235 PeelPioneers
236 Enschede Textielstad
237 Duurzaam modelabel
238 Streekboer
239 FRANK
240 Doortrapt
241 Trottoir verlagingen rollator proof maken
242 Mobile zonne paneel.
244 Krantenrek in de trein
245 Wanchako
246 Yunit Studio
247 Boer Brunia
248 Africa Wood Grow
249 Green Junkie
250 CO2 als bouwsteen voor nieuwe producten
251 Gezond Natuur Wandelen
252 Extracopter
253 Kinderen bewust maken van natuur.
254 Beter gescheiden inzamelen
255 DalvrijKoeriers
256 Opslag zonne-energie
257 Tegengestelde belangen.
260 Sjipit
262 Vliegtuigen zuiniger laten opstijgen
263 Slijtage vliegtuigbanden verminderen
264 Hydrodynamische vrachtschepen
265 Stichting Move
267 Sur+
268 Youth Food Movement
269 Nyamekeye Farms
270 Sharefood.in
271 Ecodorp Boekel
272 Hyko
273 Instock
274 Samen met de buurt duurzaam warm
275 Compostfabriek
276 Use-less
277 WOW projecten op scholen
278 Opgemärkt
279 De Deelkelder
280 Buitendoor
281 HackYourFuture
282 Bio Futura
283 Stadstuin de Bergen
284 EVOLV
285 De Hemp Collective
286 The Wise City
287 Drinkwatertap bij ieder NS station.
288 Burgemeester van Buiten
289 WeCantWaste
290 Twenty Four
291 Fête de la Nature
292 De Stadskas
293 GW Agency
294 Warmtewerende en energie opwekkende ramen
295 Voedselhulp Blerick
296 "ECO vuilnisbak",
297 Hasmik Matevosyan Fashion
298 Studio April
299 Sophie Stone
300 Meuq
301 Bewust in de Buurt
302 "I was a..." collectie
303 Novia Verde
304 De Groentetas
305 O My Bag
306 DuKo
307 OnePlanet Kitchen
308 LENA the fashion library
309 Guerrilla Garden het bedrijventerrein
310 Water battery
311 duurzaam alternatief vuurwerkshows
312 GuruScan sociale kennisdeler
313 Viva Las Vegas
314 Duurzaam Verkuil
315 Natur-el
316 YSocialBusiness
317 Stichting Verbeter de Wereld

318 Borrel of the Pyramid
319 Mijn droom; de wereld schoon!
320 Archief voor Consumenten Geschiedenis
321 Duurzaam Dorpspark Kruisland
322 Elektriciteit uit golfbewegingen op zee
323 Composteren op de hoek van de straat
324 zelfpluk-gemeenschapstuin
325 Restaurant Verse Aarde
326 Skyscrapers
327 Klimaatneutrale kluswoningen vluchtelingen
328 Bodegaz
329 Open House
330 De Zuiverende Kas
331 Nieuwe Brandstofcel
332 Bluerise
334 hoogspanningswokkel
336 DYNA-MIX
337 Autobanden UP-CYCLING
340 FairMail Pictures that Empower
341 Duurzame gezinsauto Stella
342 Zero Energy Buildings
343 Shinbone Networks
344 Duurzame energie transitie
345 Solar Monkey
346 Mobisolar
347 Sungevity
348 Hoom
350 Nieuwe Steden
351 Duurzame energie app
352 Exalius
356 NatuurSUPER, pluk je buurt!
357 plasticvrij leven
358 Zeewater mijnen
359 Greenjobs
361 Investeren ipv doneren
362 Gontscharoff Duurzaam bouwen
364 Dubbel Groen, composteerbare huizen en gebouwen
365 Verkoop losse groenten
366 NS taxi-riksja
367 MVO Consultants
368 C.I.R.C.L.E
369 Spotapro
370 Riothermie 2.0
371 Heartbeat
372 Eten uit eigen zee
374 Hergebruiken van plastic bakjes GV1
377 Light Challenge2017-2018; recreates darkness and light
378 Young Society
379 Wandering the Future
380 Sustainable Stories
381 BeweegProfs
382 Groene Agenda
383 SustainaBul
384 De Jongerenklimaattop
385 AGREEn
386 The Next Generation
387 De Bewustzijn School
388 Groene Avonturen
389 Duurzame filosofielessen basisschool
390 Tijschrift Kiind
391 De Natuurverdubbelaars
393 The Food Line-up
394 Food2Field
395 Sweet Heroes
396 Joris in de buurt
397 Vier de Natuur In Moerwijk!
398 IISAH Foundation
399 Susteq
400 Snapfood
401 OOPOEH
402 Energiek Genderdal
403 StoredEnergy
404 BREIN-Fabriek
405 STIMU-LUS
406 Afvalbakken in grote steden laten verdwijnen
407 Microkrediet via stichting Wakibi
408 Verticale Hydroponics
409 Afval loont
410 Het Groene Klavertje Vier
411 Henna Brownies
412 House for share!
413 Weestuin Wielewaal
414 Water en natuurspeelplek Hof van Breecamp
415 Brake Protec
416 De levende tuin
417 Groen speelplein voor wijk en school
418 Repair Kid
419 zonnepanelen in het spoor
420 NatuurThuis
421 Theetuin en speelse wildernis te Heijplaat
422 Lesmateriaal doneren voor nieuwe KANSEN.
423 Legaal maken van elektrische transportmiddelen
424 M.P.M. (Mini Perpetuum Mobile)
425 BeestenBoel
426 batteryspray
427 Duurzaamheid is Vooruit zien in de toekomst
428 Bamboe fiets de duurzame parel
429 Schurenberger Park
430 Floki Goods
431 Beleef Groen Arnemuiden

432 Meerijdienst Samobiel
433 geluids-flitspaal
434 Contact
435 Stichting Boosted
436 Zonnepanelen op het dak
437 Solar Wind Turbine Project (SWTP)
438 Regionale Street Food
439 Plastic Fantastic; de mobiele recycle fabriek
440 Plastic bakjes van groenten en fruit hergebruiken
441 Geef ze een lekkere wortel... dan bijten ze wél
443 Vereniging De Bloesem
444 100 Talentvolle Vrouwen
445 hotspot hutspot
446 Containing Mushrooms
447 Fietsen langs 'duurzame hotspots'
448 Re:set Filmfest
449 Kom erBIJ
450 VOLTA
453 Onze Bloementuin
454 glazen melkflessen statiegeld
455 Kleine Wildernis, de grootste mogelijkheden van kleine bossen
456 De Watermaker
457 Stadscompost uit eigen geveltuin of balkon
458 nokrollers
459 Social Sun! Because the sun shines for everyone
460 Obsidiaan Plant
461 Vuur & Eetavontuur
462 Duurzaam theater
463 Outdoor Office / BuitenKantoor
464 SmartShare your bag
465 Woonzorgconcept met 24 uur zorg op eetbare tuinen
466 Upcycling van kurken
467 Fruit en notenbomen i.p.v gifmais
468 Brightloops
469 DeBatMobiel, voertuig voor een groene stad
470 Elektrisch rijden
471 Goedkope combinatie wind en zonneenergie bij particulieren
472 VoedselVouchers Vlees
473 Venture Capital Sustainable Directing
474 Nova Electric Racing
475 Plat dak is zonnedak
476 #hetbosvandetoekomst
477 Duurzame Week Utrecht
478 Enactus Utrecht
479 Samen-Werken tegen Verspilling
481 Ecomunitypark; het duurzame werklandschap van de toekomst
482 Provincieplant
483 Freedom Energy
484 Nieuwe Noordelijke Oestercultuur
485 Van Bio-afval naar Bio-grondstof
486 TomatoGotchi
487 Ho! Net yn'e Kliko!
488 Moderne wasbare luiers
489 Happy Whale - elektrische sloepen in Friesland
490 Innovatieve Klimaatkanalen
491 Leasefiets
493 Dyna-Price Goederen en Diensten
494 Elektra opwekken tijdens het rijden
495 Interdepartementale alliantiepot
496 Groenblauw netwerk binnen Linge's Zorglandgoed
497 digitaal off-grid gaan
498 Groen zonder Geld
499 Afval scheiden van Groningen tot Leiden
500 buurttuin in Meerssen
501 De Smaakparelexpres
503 De Vlindermobiel
507 res-outswitching
508 De Venloburger
510 Duurzame MultiLanguage Scrabble PLays
511 Symbioculture Farming
512 SpitsKool
513 thorium centrales
514 Duurzame noodverlichting zonder onderhoud
515 Soepmaatjes
516 Samen voor de Boomvalk
517 Schooldakrevolutie
518 Duurzame industriedaken
519 Chef Het Samen
520 Natuurtuin Asselt
521 Je suis Charley, doorzichtige handtas, koffer en rugzak
522 Geheime Tuinen van Sittard: bezinningstuin
523 Elektrificatie van drukbereden dieseltrajecten
524 Duurzame stage-app
525 Mestic®
526 Circulaire woonwijk Ecodorp Boekel
527 Verduurzaming van monumentencomplex
529 Groen-sharing
530 Winterproof Spoorweg Wissel
531 Honderden duurzame maritieme oplossingen
532 Minder en gescheiden afval in de trein

533 Het Voetafdruk Avontuur
534 De Fruitmotor, meervoudige systeeminnovatie Betuwe
535 Tweedehands Etenswaren via BiomassaDHZ.nl
536 iCareerpad
537 Op weg naar een circulaire arbeidsmarkt
538 de Versnellerfiets
539 Duurzame ontwikkeling mens: game voor jongeren met depressie
540 GreenGiftBox
541 Koffiebeker recyclingsysteem
543 Gasreservoir Groningen duurzame energie functie
544 Leukste bedrijf van Nederland
545 Grondstofjutters
546 Laagvliegen ipv hoogvliegen
547 Kruidentuin van de toekomst/ hortulus herbam futuro
549 Dual-Fuel Nh3
550 Een podium vol duurzame idealen!
551 Groene energie producerend melkveebedrijf
552 Enerzjy út 'e wâl
553 Thanda's Samentuin
554 LED voor DUMMIES
555 Het koploperproject structureel verduurzamen
556 Mestkraker - brandbaar ammoniak
557 Milieuvriendelijk onkruid bestrijden
558 CO2 Ijsstralen in de techniek
559 Speelse kennismaking met duurzame energie in het onderwijs
560 Friesland Boompaalvrij
561 Toilet waste paper
562 Levensverbeterende bamboe fietsen voor iedereen!
563 Duurzaam Dorpshart Lisserbroek
564 Dutch Solar Challenge
565 Tink nei, nim sels mei
566 Groen & Actief speelplein voor Montessorischool Floriande
567 Een duurzaam BTW tarief voor biologische voeding
568 C3 Living
569 wetlandsafari door de Zeevang
570 Waterplan Ecodorp Boekel
571 JP's coffee
572 Duurzaam (t)huis Twente
573 Atelier Solaire
574 Maison Unique
576 WeHippo
577 Talent Moment*
579 Bean Green
580 Alle schoolpleinen minimaal 1/3 tegels eruit!
581 Energieplan Ecodorp Boekel
582 Living Lab Ecodorp Boekel
583 Drechtse Wind: iedere Drechtstad z'n eigen windturbine!
584 F*ck de file
585 Dorpsauto Boerdonk
586 De Ceuvel
587 MIJNWijk
588 Community Plastics
589 Ontmoeting in het groen
590 Toentje

BIJLAGE 2 INZENDINGEN

In deze bijlage leest u bij de beschreven trends uit hoofdstuk 4 een aantal initiatieven die deze ontwikkeling illustreren. Deze opsomming van initiatieven is niet compleet, het gaat om voorbeelden. De totale lijst van inzendingen staat in bijlage 1.

Voedsel van de toekomst: korte ketens en plantaardig eten

- Eerlijk van ver weg (nr. 54, 239)
- Bio van dichtbij (nr. 58, 160, 238, 247, 292, 372, 394, 445, 484, 501, 508, 534)
- Groenterevolutie en vegan (nr. 83, 133, 303, 304, 313, 325, 472, 508, 519)
- Verduurzamen horeca en evenementen (nr. 29, 156, 393)
- Verbindingen met onderwijs (nr. 144, 438, 508, 534)
- Voedselverspilling tegengaan (nr. 45, 86, 202, 270, 273, 289)
- Algen als voedsel (nr. 149)

Duurzaamheidstransitie vanuit de wijk

- Composteren (nr. 86, 93, 323)
- Energie (nr. 180, 348, 396, 402, 517, 563, 583)
- Afval (nr. 409, 439, 487, 587, 588
- Voedsel en tuinieren (nr. 321, 413, 414, 431, 520, 563, 589, 590)
- Vervoer (nr. 432, 585)
- Producten waarmee je je eigen woning of leefomgeving verduurzaamt (nr. 8, 31, 33, 67). Off grid
- Zelfvoorzienend wonen (nr. 39, 271, 420)
- Designers en ontwerpers van tiny houses en circulair wonen (nr. 13, 198, 200, 206, 568)

Biobased: van grondstof naar grondstof

- Biobased (nr. 61, 198, 199, 200, 235, 271, 282, 285, 364, 428, 525, 466)
- CO2 – based (nr. 32, 148, 250)

Bodem en water: terugwinnen van minerale grondstoffen

- Ontzilten van zeewater (nr. 162, 203, 358)
- Terugwinnen fosfaat uit afval (nr. 231)
- Terugwinnen van mineralen uit rioolslib (nr. 233)
- Schoon drinkwater uit zeewater of regenwater (nr. 162, 203, 358, 399, 456)
- Overige (nr. 556, 561)

Natuur en biodiversiteit krijgen meer waarde

- Vergroenen (stedelijke) omgeving (nr. 33, 63, 84, 183, 249, 309, 416, 453, 482, 588)
- Groene ontmoetingsplekken (nr. 283, 321, 356, 397, 413, 414, 417, 421, 429, 431, 469, 566, 589, 590)
- Educatie (nr. 51, 70, 79, 253, 288, 425, 503)
- Grootschalig en klimaatadaptatie (nr. 58, 72, 90, 160, 249, 455)
- Werken in een natuurlijke omgeving (nr. 463, 481).

Transparantie: tussenschakels verdwijnen

- Mode en textiel (nr. 236, 237, 246, 293, 299, 216, 297, 305, 308, 468)
- Voedsel (nr. 58, 160, 238, 247, 292, 372, 394, 445, 484, 501, 508, 534, 535)

Gezonde stad: aandacht voor luchtkwaliteit en leefbaarheid

- Elektrisch vervoer stimuleren (nr. 147, 190)
- Beperken gemotoriseerd verkeer (nr. 21, 50, 97, 173, 423)
- (Bak)fietsgebruik stimuleren (nr. 21, 50, 196)

- Gezondheid en bewegen aantrekkelijk maken (251, 423, 447, 491)
- Bevorderen sociale cohesie (nr. 93, 279, 330, 469)
- Vergroenen van de stedelijke omgeving (nr. 33, 84, 183, 456, 455)
- Verminderen woon-werkverkeer (nr. 62)

Open broedplaatsen en ongedwongen duurzaamheid
- Broedplaatsen universiteiten en hogescholen (nr. 210, 277, 478)
- Samenwerken studenten en bedrijven (nr. 404, 405, 481, 524, 564)
- Experimenteerruimte voor innovaties (nr. 329, 538, 582, 586)
- Lerend platform voor duurzame transitie (nr. 211, 286)
- Duurzaamheid community (nr. 278)

Ont-organiseren: systeemveranderingen op komst
- Andere rolverdeling: (nr. 160, 211, 286)
- Integratie op een andere manier (nr. 281).